

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi havilap

2018. november – XVII. évfolyam 11. szám

Ára: 560 Ft

*Nincs lágyabb, mint a víz,
mégis a köveket kivájjá:
nincs külön nála.*

Lao-ce: Az út és erény könyve,
részlet

2
A munkástanácsok
Csapó Endre jegyzete

6
Akkor ősszel
Votin József emlékirataiból

10
Intermezzo és
éjjeli közjáték
Kiss Lajos István
elbeszélése

13
Hiába
Béri Géza verse

14
Háború és béke
Magyarföldön
Csiba Zsolt tanulmánya

19
A szellemi örökös
hagyatéka
Németh István Péter
megemlékezése
Rónay Lászlóról

25
A létnek értelmet
adó igék
Szíki Károly beszélgetése
Farkas Árpáddal

KIK ÉRTED HALTAK ...

BALAZS FERENC (1933. 05. 20.–1957. 04. 10.) – ÉLT 24 ÉVET
BALOGH LÁSZLÓ (1925. 06. 09.–1958. 04. 22.) – ÉLT 33 ÉVET
BEKESI BELA (1926. 11. 03.–1958. 04. 22.) – ÉLT 32 ÉVET
BENCsik JÓZSEF (1932. 04. 05.–1957. 04. 08.) – ÉLT 25 ÉVET
BOSNYAK GÁBOR (1930. 06. 04.–1958. 04. 24.) – ÉLT 28 ÉVET
CSASZAR JÓZSEF III. (1929. 09. 29.–1957. 04. 12.) – ÉLT 28 ÉVET
TEJES JÓZSEF-TIBOR (1934. 03. 05.–1959. 04. 09.) – ÉLT 25 ÉVET
GERLI JÓZSEF (1930. 08. 23.–1958. 04. 22.) – ÉLT 28 ÉVET
JÓZSA GYÖRGY (1933. 08. 18.–1957. 04. 12.) – ÉLT 24 ÉVET
KANYÓ BERTALAN (1900. 05. 01.–1957. 04. 27.) – ÉLT 57 ÉVET
MICSINAI ISTVÁN (1917. 03. 18.–1957. 04. 18.) – ÉLT 40 ÉVET
MÖTZER NÁNDOR (1930. 07. 10.–1959. 04. 09.) – ÉLT 29 ÉVET
NÁGY JÓZSEF (1934. 06. 21.–1959. 04. 23.) – ÉLT 25 ÉVET
OLÁH MIKLÓS (1935. 06. 01.–1957. 04. 12.) – ÉLT 22 ÉVET
PÉCH GÉZA (1930. 05. 07.–1958. 04. 22.) – ÉLT 28 ÉVET
PÓLYA FERENC SÁNDOR (1913. 07. 24.–1957. 04. 08.) – ÉLT 44 ÉVET
PÓPA (PAPP) JÓZSEF (1927. 09. 15.–1958. 04. 16.) – ÉLT 31 ÉVET
SCHIFF JÁNOS (1930. 06. 08.–1957. 04. 25.) – ÉLT 27 ÉVET
SOMLAI ISTVÁN (1936. 08. 14.–1957. 04. 27.) – ÉLT 21 ÉVET
SZILÁGYI JÓZSEF (1917. 04. 24.–1958. 04. 24.) – ÉLT 41 ÉVET

Kik érted haltak
Horkay István posztjere

CSAPÓ ENDRE

A munkástanácsok

Mi magyarok hajlamosak vagyunk a történelmet csak harci eseményeken keresztül megítélni. Ez talán az oka annak is, hogy a magyar szabadságharcot a november 4-i megszárlással befejezettnek tekintjük. A szabadságharc külföldi irodalma szinte átsiklik amellett a tény mellett, hogy mindazért, ami a kommunisták által szervezett felvonulást szabadságharccá, majd nemzeti ellenállássá tette, a magyar ipari munkásság hozta meg a legnagyobb áldozatot. A november 4-i orosz tanktámadás sunyi stratégiája is onnan ered, hogy a frissen behozott orosz csapatok puskásainak a felkelők ellen irányítása helyett az alvó Budapest utcai épületeit lőtték halomra, lezárt tankokból órák alatt örült ámokfutóként, legyilkolva sok ezer embert, még mielőtt ezek a csapatok is rájönnek arra, hogy munkások ellen használják fegyvereiket.

Ez a támadás nem a fegyveres szabadságharcosokat érte, hanem közvetlenül az ártalmatlan alvó lakosságot, de céljaként a kormányt pusztította el, amely nem volt képes teljesíteni azt a feladatot, hogy a forradalom vívmányából a párt-diktatúra részére hatalmi bázisokat létesítsen. November 1-jén Kádár még dicsérte rádióbeszédében a forradalmat, de még aznap este, Münchenhez együtt eltűnt Budapestről. Malétert,

a honvédelmi minisztert az oroszok 3-án megbeszélésre hívták. Kádár miniszterelnökként tért vissza 3 nap múlva, Malétert elhurcolták. A kormány többi tagja a támadás napján, Nagy Imre hajnali rádiószózata után (melyben a kormány megvédésére szólította fel a nemzetet) a jugoszláv követségen keresett menedéket. Ezzel az orosz támadás elérte célját: kicserélte a kormányt és a szervezett fegyveres ellenállást lehetetlenné tette. Csak ezután fordult az orosz támadás a fegyveres szabadságharcosok és katonák ellen. Budapest belvárosában még három napig állt a harc, míg a nyolcadik kerületben és a külváros ipartelepein még egy hét múlva is kitartottak, a pécsiek, a komlói bányászok december közepéig okoztak gondot az ellenségnek. A fegyveres harcok végeztével a magyar szabadságharcnak új fejezete kezdődött.

Forradalmi munkástanácsok alakultak szerte az országban, és egymással összeköttetést létesítettek.

Magyarországon az orosz diktatúra bevezetése óta erőltetett ütemben fejlesztették a nagyipart. Társadalmi következményként a munkásosztály az ország legnépesebb szelvényévé lépett elő. A nemzetközi baloldal szabályait követve itt is a munkások nevében történt minden. Ki is építették a munkásság intézményeit, de felülről és csak papíron. Valójában minden intézkedés a bürokrácia csúcsáról jött, és a szakszervezetekben ugyanúgy a pártemberek dirigáltak, mint a gyár-irodáknak.

Mint említettük, a felvonulást nem a munkások, hanem a bürokrácia húsosfazekai körül elhelyezkedő kiváltságos réteg: pártemberek, írók, diákok szervezték, hogy a Rákosi által leszűkített központi vezetőséget arra kényszerítsék, hogy a ha-

Wiktor Woroszylski Város

Hát még ezt is meg kellett érnem, hogy legyen mire emlékezni: összetört égbolt-törmeléken járni tétován, idegenben.

Majd alászállni. Nem a pokolba – a földalatti segélyhelyre, vakondok-szemű orvosokkal szorgoskodni a kór-veremben.

Nézni, hogyan szívódik lassan az üveg-erekben a vegyszer, a seb sajtóságát átérezni, látni; éber tanú-szemekkel.

Feljönni. És túlélni mindent, S a város üszkein megállva, újra hinni csupacsíríz-menny megragasztgatott angyalában.

1956. november

Lengyelből fordította: GÖMÖRI GYÖRGY

talom gyakorlásába szélesebb rétegeket vonjanak be. Ennek végrehajtására egyébként az oroszok adták az utasítást, de Rákosi és klikkje szabotálták a folyamatot: hiszen félték megszerezni a hatalmat azokkal, akiket előzőleg kínoztak, börtönöztek.

Senki sem számított arra, erre még sehol sem volt példa, hogy az eseményekbe egy új hang szól bele, mégpedig döntően és irányítóan: a munkásság. Úgy jártak vele, mint a Molotov-koktéllal. A magyar munkás tíz évig nyelte a munkáskultusz hangzatos szólalmait, és élte a kaptári méhek másnak izzadó életét. A nevezetes 16 pontban is csak a létminimum megállapítását követelték a munkások számára.

Amikor a Rádió előtt megszólalt a géppuska, akkor lépett be a munkásosztály az események történetébe. – Lövi a népet az ÁVH – hangzott a gyárakba rohanó szemtanúk kiáltása, és mintha szervezték volna, a gyárak ontották a fegyvert, a harcost, a szállítóeszközt. Megkezdődött a szabadságharc.

Tamási Lajos

Halottak napja

M – Menj el a térre
ahol fekszenek,
mondták – csak menj oda
ha nem hiszed.

Elindultunk
és néztük, hogy dörög
egy helikopter
a város fölött.

Kocsikon fegyver,
tankok, katonák
vonultak
a Szabadság hídon át.

A rádióban
dobolt a gyászzene,
szél fúj, a város
vad lélegzete.

Esőben csillogtak
a háztetők
amikor megálltunk
a tér előtt.

Sötétedett már,
nem láttuk a vért,
csak a gyertyák
lobogtak a holtakért.

S nem tudtuk, hogy
ki ölt és ki a holt.
Hullt az eső,
halottak napja volt.

1956. november

Benke László

Tamási Lajos fejfájára

Mit is írhatnék az ő fejfájára?
Mese-fából faragott rakétája
fénynél sebesebben repítette
porból a költőt a mennyországba.

A hatalom fegyveres eszközei órákon belül kiestek a Gerő-kormány kezéből. Hiába tette Kádárt utódául, a nép Nagy Imrét akarta, felemelte és irányította is. Forradalmi munkástanácsok alakultak szerte az országban, és egymással összeköttetést létesítettek. A hatalmi eszközök után kézbe vették a közigazgatást, valósággal ellátták a parlament szerepét. Követeléseik a kormánytól csodálatosan egységesek voltak. Az általános sztrájk fegyverét is a kormánynak szegezve, azt valósággal irányították, és kényszerítették az oroszok kivonulásának, a semlegeségnek, a Varsói Szerződésből való kilépésnek kinyilvánítására.

Az orosz tankokon visszatért Kádárnak sem volt könnyebb dolga, csak annyival, hogy a fegyveres hatalmat az oroszok gyakorolták. Az igazi harcos szellem, az egyéni bátorság, a puskacsövekkel, a biztos megtorlással is szembenéző helyzet három hónapja még csak ezután következett. Ha a szó, szocializmus, nem volna annyira lefoglalva pártcélokra, azt mondanánk, Magyarországon született meg a valódi szocializmus. A munkástanácsok magyarországi gyakorlata, vagy gyakorlatba még nem tett elvei a munkások nemzeti érdekeinek alapjaira épültek fel, és teljesen eltérnek a nyugati és a keleti munkáspolitikától. A nagyvilág munkásmozgalmait sokat tanulhatnánk a magyar példából, miként kell alulról fölépíteni valódi munkásszervezetet.

Tusnády László

A szabadság angyala

Gera Katalinnak és Csernák Máténak

Sivatag-éjnek vak vonata vágat.
Őrütl futása létünk dőre mása.
Vacogó érzés űrködökön áthat.
Túlpartot hoz az idő vajúdása?

Mozdonyvezetők enged látomásnak.
Vonatunk áll. Híd vég-jajdulása...
Döbbszent szemünk vad örvény-hadra láthat.
Halál-éj várt a végzetes futásra.

Angyal jelent meg! – zsong a tiszta ének.
A kételkedő nem híve ily zenének.
Fényszórót vizsgál: lebben könnyű lepke.

A sziklafal annak képét mutatta.
De élhetünk! Ezt a kegyet ki adta?
Csodánk hírét közöny-felleget belepte?

SZŰK BALÁZS

1956 nemzeti, történelmi és kulturális jelképei (részlet)

A szimbólumok a mindennapiság és az absztrakció rendszereit összekötő formátumok. Különösen stabilak a nemzeti identitást őrző vizuális jelképegyüttesek. A magyar önazonosság-tudat XX. századi történetében gyakran felerősödtek és újraértékelődtek a szimbolikus törekvések.

A vizuális szimbólumok mint dinamikus ideálképek konfliktusos-katakлизmaszerű történelmi korszakokban szinte egymásból következően bővítették jelentéseiket. Így 1956 szinte mindenben 1848/49-et tekintette mintának: annak szellemiségét, programjait és szinte teljes szimbólumrendszerét (Petőfi Kör, Kossuth Klub; a Nemzeti dal szavalása a Petőfi-szobornál; 12, 16, 20 pontok a nagy egyetemi városokban; nemzetőr szalag; szabadságharcos trikolor; a forradalom első napjaiban a gyűlölt Rákosi-címert lyukásra kimetszve, a győztes forradalom hivatalos jelképeként Kossuth-címerrel vagy anélkül a tankokon és a felvonulásokon; a Corvin közti változatban a Kossuth-címer alatt két bajtársi kéz fog kezét; Szegeden a Sztálin arcképre festett Kossuth-címer; a nemzeti szín zászlóba betakarás; táblák Petőfi-arcképpel és Kossuth-címerrel; nemzetiszínű kokárdák; gyászszalag a temetésen és Melbourne-ben a nemzetiszínű kokárdán; forradalmiság jelszavakban, fejfafeliratokban: „Aki magyar, velünk tart!”, „Márciusban Újra Kezdjük”, „Bosszút állunk érted!”, Táncsics Mihály Budáról való kiszabadítása mintájára a politikai foglyok, például Mindszenty József bíboros kiszabadítása október 31-én éjszaka a vidéki házi őrizetből, Gérecz Attila költőé pedig november 1-jén a „Gyűjtőből”).

E gyors társadalmi rekonstrukciót az is segítette, hogy a Haynau által 1849. július 19-én betiltott „forradalmi jelek”, szimbólumok (korona nélküli címer, Kossuth-szakáll és -kalap, háromszínű szalag, kokárda, gyászszalag, vörös toll, de általában minden magyar nemzeti jelkép) a nemzeti függetlenség őrzőjeként, a köztársasági érzület hordozójaként a népi kultúra legmélyebb rétegeibe is leszivárogtak, meggyökeresedtek és az ideológiai kontroll ellenére újraképződtek.

Az '56-os korabeli fotók és dokumentumfilmek arról tanúskodnak, hogy a forradalom áldozatainak tisztelete összefonódott a Halottak napjával és a Mindenszentek ünnepével is (gyertyák, mécsesek, őszirózsa, újságpapírral-zászlóval letakart testek, alkalmi koporsók, sírhalmok és ravatalok az utcán, a parkokban, tereken, játszótereken, fák alatt, a december 4-ei női felvonuláson). A felülről érkezett hatalmi jelképek (vörös csillag és zászló, Sztálin-szobor, szovjet hősi emlékművek, obeliszkok, szobrok, szovjet címer, tank és páncélos jármű) helyére '56-ban újból a népi kultúrában használt organikus nemzeti szimbólumok kerültek (nemzeti szín és zászló, országcímer, magyar katona, huszár, betyár, hazafias feliratok, nemzeti hősök), sőt nagy számban keletkeztek a nemzeti identitást

újrértelmező modern jelképegyüttesek is (Egmont nyitány; Foky-Gruber Gyula: *A szabadságharc dala*; Kossuth-címeres zászlós, felvirágozott tank; fellobogózott, élelmiszerral megpakott Csepel teherautó, mentőkocsi, krétafeliratok a felborított villamos oldalán: „Ruszkik haza! Elég volt Rákosiból”, „Ledöntjük a Sztálin-szobrot!”, „Vesszen Gerő!”, felszedett utcakövek; írott és nyomtatott röplapok: „Kossuth-címer, magyar haza, / Minden ruszki menjen haza! / Míg a ruszki itt lapul / Magyar diák nem tanul!”, „Ha magyar vagy, ne menj nyugatra. Itt a helyed!”, szovjet filmplakát „Menj haza!” felirattal; a forradalom erkölcsre tanító pénztára).

A szabadság angyala – Gera Katalin és Csernák Máté alkotása

A Kossuth-címer elsőként a forradalmat támogató harckocsik oldalán jelent meg, de ettől kezdve hivatalosan is használták a forradalmi szervezetek röplapokon, plakátokon, igazolványokon, s az ellenállás hosszú hónapjai alatt sem tűnt el az iskolai füzetekből, a falragaszokról, röpcédulákról, hímzett díszkendőkről, a napilapok fejlécéről (*Magyar Függetlenség, Magyar Honvéd, Petőfi Népe, Szabad Ifjúság, Szabad Szó, Valóság*), sőt havilapokban, pl. az *Élet és Tudomány* decemberi és a *Magyar Közöny* májusi számaiban is hirdette a titkos ellenállást. Polgárháború lévén harcoló feleknek is egyértelmű attribútumai voltak (idegen hatalom: pufajka, dobtáras géppisztoly, ÁVO-s zubbony, viharkabát, tisztikalap, csizma; szabadságharcosok: vállszíjas puska, gránátok az övben, Molotov-koktél, svájcisapka, Bocskai-sapka Kossuth-címeres jelvény, nemzeti színű szalag, kokárda, viharkabát, zakó, sál, pulóver, cigaretta a szájban, sebhelyes kéz, faláb stb.).

1956 saját szimbólumokat is létrehozott a tiltakozásról, belső ellenállásról a hatalom aljassága ellen (a Sztálin emlékmű ledöntése után megmaradt két csizma, beletűzött, összekötött nemzeti színű zászlókkal, „*Ne tedd be ide a lábaid*” jelentéssel; zsákos akasztás hajnalban, esőben, a *Pancsoló kislány* slágerének elhangzása közben; orvlövészek fákon, emeleti ablakokban, tetőn, padláson, templomtornyban, kapualjban; összedrótózás és arccal a földre helyezés; deszkakoporsók az utcán, a tankok mellett, jeltelen sírok; exhumálások és titkos temetések; a Hermina mező rokkantjainak felgyűverése az oroszok ellen; november 23-án Kádár elvárása ellenére kihaltak a budapesti utcák, de mindenünnen szólt a *Himnusz*; december 4-én gyászruhába öltözött asszonyok felvonulása a Hősök teréig, ahol utoljára kibontják a lyukas zászlót; a decemberi sztrájk idején fűttel és fujjólással ellenállás a „bestiának”; szolidaritás: a lengyel nép melletti tüntetés október 23-án; mindenki kasszája az Írók Szövetsége előtt; élelemkonvojok vidékről a beszolgáltatási prés idején; véradás magyaroktól és lengyelektől; az osztrák andaui híd, a „zöld” sáv, amelyen 200.000 magyar menekülhetett szabad földre; 12 égő gyertya a földön a hősi halottakért; földbe, domboldalba-tetőre szúrt, az andaui hídra helyezett magyar zászló).

A korabeli amerikai, angol, francia, olasz, osztrák, lengyel, szlovák, magyar tudósítók-újságírók, a nagy világlapok és magazinok, egy svájci operatőr, külföldi rádió- és tévétársaságok felvételei, magyar művészek (pl. Dudás László, Gönczi Béla, Hajdú László, Ivandy Gyula, Jajnesica Róbert, Kárpáti József, Kecskeméti Kálmán, Kinczler Gyula, Muray Róbert, Papp László, Saáry Éva, Szilas József stb.) amatőr fotói is viszonylag pontos kontextusban mutatják e jelképeket, amelyek nem annyira harci, hanem morális-lelki ellenállásról, a méltóság visszaszerzésének szándékáról, egy magasabb szakraális-tudati állapot megszületéséről tanúskodnak. Szemben a nyugati, főként amerikai sajtó tendenciózus csúsztatásaival, manipulált politikai emlékezetével vagy jó szándékú ellenállási retorikájával (SZER), amely a drámai-agresszív narráció felé tolja a bizonytalan elnevezésű („*sajnálatos októberi események*”, „*drámai események*”, „*magyar tragédia*”, „*ellenforradalom*”, „*népfelkelés*”, „*polgárháború*”) forradalmat és szabadságharcot. Több száz korabeli és későbbi nyugati sajtóorgánumban, az évfordulós elnevezések kivételével, a jelölések stigmatizáltak/sztereotípek lettek (felkelés, szabadságharc, zavargás, rebellió, lázongás). A hidegháború átpolitikált légkörében a Time '57-es

fiatal amerikaiakra maszkírozott, bekötözött kezű, dobtáras szabadságharcosának lyukas zászló alatt álló színes festménye vagy az első amerikai televíziós dokumentumfelvételek ugyanúgy a pesti srácok bátorságáról szóltak, Molotov-koktéllal a kézben, szovjet tankokkal a hátuk mögött.

A háborús gépezet szovjet oldala is azonos módon bujtogatót és megfontoltan hamisított: Hruscsov parancsára minden nap fényképek érkeztek Moszkvába szovjet katona-halottakról, hogy a megosztott politikai-katonai vezetést beavatkozáásra ösztönözzék. A megsemmisítés után megmaradt magyar dokumentumfilm musztereket az orosz propaganda „belsőpolitikai megfélemlítésre” használta.

1956 mozgóképes híradó és dokumentumfilm emlékezete ugyanúgy részleges, korlátozott és politikailag szelektált volt, mint a nyomtatott vagy a fotografikus anyagok.

Ennek két oka volt:

1. A magyar karhatalmisták (a BM) és a KGB emberei mindent megtettek, hogy felkutassák és megsemmisítsék a 28 magyar operatőr, segédoperatőr, rendező, gyártásvezető (Filmgyár, Híradó- és Dokumentumfilm Gyártó Vállalat: Badal János, Banovich Tamás, Csák János, Csongovai Per Olaf, Hajdú Ferenc, Hegyi Barnabás, Hildebrand István, Herskó János, Kovács László, Lázár Imre, Lente Miklós, Makk Károly, Máriássy Félix, Mikó József, Révész György, Rényi Tamás, Szekeres József, Szóts István, Teuchert József, Thinsz Béla, Tóth János, Vagyóczky Tibor, Vass Ferenc, Zsigmond Vilmos, Zsuffa József stb.) és a nyugati híradósok (a francia Pathé, az angol BBC, az osztrák Fox és Pommer, az amerikai NBC és CBS) összes, Magyarországon maradt, a forradalmat követő hónapokban ki nem csempészett tekercseit.

...a forradalom áldozatainak tisztelete
összefonódott a Halottak napjával
és a Mindenszentek ünnepével...

2. Technikai okok miatt (2 perces tekercsek, nagy nyersanyagigény, éjszakai felvételek rögzítésére nem alkalmas negatív) egyetlen olyan felvétel sem készült, amely nyomon követett volna minden eseményt, így sok volt az átfedés, ismétlés, szaggatott rögzítés.

Csak kevés autentikus anyag (az 1956-os év 1–44. számú filmhíradói, Mikó József felvételei a forradalomról, dr. Erdélyi István gyűjteménye, amatőr felvételek, pl. Bartis Ferenc hagyatéka, filmgyári filmesek felvételei) maradt az 1956. október 23. és 1957. januárja közötti eseményekről, de ez a töredékes emlékezet sem válhatott a nemzeti identitás részévé, legfeljebb a politikai propaganda hivatalos dokumentumfilmjében deszakralizálódott vagy vált nyomozati anyaggá a belső ellenség elleni harcban (Kolonits Ilona: *Így történt, 1957; Harc a belső ellenség ellen*, BM Filmstúdió, 1959; Mátray Mihály: *Veliünk élő történelem I–III*, 1986). A Nyugaton vetített, a müncheni Erdélyi István – elsősorban a Kovács László és Zsigmond Vilmos operatőrök által kivitt és tőlük megvásárolt – anyagait felhasználó 1957-es és 1961-es összeállítások, a német *Magyarország lángokban* (Fox) és az amerikai *Magyar felkelés* (CBS) pedig tendenciózusan militáns-együttérző szemlélettel rekonstruáltak-szelektáltak a „közelmúltat”. Ennek érdekében a CBS egyetlen saját, korrekt felvételét sem hasz-

nálta fel; áldokumentum volt a zászlóból címert kivágó csoport jelenete, sőt Mikó Józseffel utólag Kaliforniában felvett egy Molotov-koktélos utcai akciójelenetet is (Varga 1994: 19–16. Csányi Miklós: A Mikó-filmgyűjtemény (1993) dokumentumfilm) Magyarországra viszont érkeztek szovjet filmesek, akik még nem sokkal a forradalom leverése után is ál-dokumentum-filmet forgattak a helyi lakosokkal.

1956 emlékezete („a lyukas zászló” = a kilukadt kozmosz) az agresszív politikai amnézia következtében lassan elveszett, a „morális homályzóna” mélyére süllyedt, legfeljebb a privát élet-történetének illegitim szintjén létezhetett. A „belső összeesküvés” e sajátos szóbeli tartományában megtörténhetett a lassú trauma-oldás, s az 1980-as évek elejére a valós sorsszembesít

tés igénye magasabb szintekre is felhatolt (szamizdat, esztétizáló-parabolisztikus művészetek). Legnehezebb helyzetbe a fényképes, de főként filmes dokumentálás került, mivel bűncselekménynek számított 1956 bármilyen audiovizuális feltárása, hiszen az a kádári kollektív összeesküvés három tabuját sértette volna egyszerre, így nem válhatott a narratív identitás részévé. A magyar játékfilmek azonban – négy propaganda hűségnyilatkozaton kívül (Keleti Márton: *Két vallo-más*, 1957, *Tegnap*, 1959, *Virrad*, 1960, Fejér Tamás: *Az arcnél-küli város*, 1960) – utalásos-metaphorikus, majd nyílt-esemény-ábrázoló kísérletet tettek arra, hogy csak a szóbeliségben hagyományozott nemzeti jelképek 1956 által megújított, elveszettnek hitt üzenetét átadják a következő nemzedéknek.

VOTIN JÓZSEF

Akkor ősszel

MI, AKIK 1940 KÖRÜL SZÜLETTÜNK, szép csöndben hallgatunk sok mindenről. A feledés pora lassan belepi kellemetlen élményeinket. Legtöbb emlékünket.

Ha meg előhalássza az ember az elmúlt évtizedek igazán lényeges személyes emlékeit, egy-kettőre rásütik, hogy politizál.

„Hallgatni arany.”

„Ne szólj szám, nem fáj fejem.”

„Szólj igazat, betörök a fejed.”

„Si tacuisses, philosophus mansisses.”

„Sok beszédnek sok az alja.”

Mindent látni, mindent megérteni, nem kérdezni, nem beszélni – így szólt a proletárdiktatúrában a túlélést szolgáló apai tanács...

Október

Géppisztoly-sorozatára ébredtünk éjfél után néhány perccel. Nem sokkal előbb feküdtünk le, mert már este 8 óta szörványos lövöldözés és a füstbombák sivítása hallatszott a Rádió épülete felől. A délután közepétől a lövöldözés kezdetéig kintartottam a barátommal a Rádió főkapujával szemben állva, de amikor forró lett a helyzet, gyorsan kereket oldottunk. A szomszédos ház kapualjába menekültünk. A belső udvar téglafalán kellett átmászni, hogy a többi menekülővel együtt végül kijussunk a Rákóczi útra. Egy fiatal nő mászott előttem, a felhúzott szoknyája alól meztelen vastag combja világított a félhomályban. Onnan egy háztömbnyire laktunk. Öt perc alatt otthon voltam.

Óvatosan kinyomtam a leeresztett redőnyt, és kikukkantottam. Egy svájcisapkás civil hasalt a sarokház fedezékében és a Bródy Sándor utca felé nézett. Azután vállához támasztotta a géppisztolyt, és megeresztett egy hosszú sorozatot. Mintha ez jeladás lett volna, összeviessza lövöldözés kezdődött. Tartott is hajnalig. Lassan azért megszoktuk, hogy a fegyverropogás nem jelent közvetlen veszélyt. Ki-ki visszafeküdt az ágyába. A zajban is lehetett aludni.

Apám orvos lévén, jókor reggel elindult munkába, a Baross utcai Sebészeti Klinikára. Dél körül bosszankodva keveredett haza: a folyamatos lövöldözésben nem tudott átmenni kerülő úton sem, sem a Mikszáth Kálmán téren, sem a széles főúton. De nem hagyta annyiban. Ebéd után újra nekiindult – és azután napokig nem tudtunk róla semmit.

Hosszas könyörgéssel, kunyerálással rávettem anyámat, hogy egy órányi időre lemehessek az utcára, csak a környékre, körülnézni. Megígértem, hogy nem megyek arrafelé, ahol lövöldöznek. Öcsém dél óta az igazak álmát aludta, örömeben, hogy elmaradt a tanítás.

Barátságatlan, szürke idő volt, tompa fényekkel. De legalább nem esett az eső. Az utca szűkületét okozó sarokház mellett semmi nem emlékeztetett arra, hogy fél éjszaka tüzelőállás volt ott. Így azután megfordulva a Rákóczi út felé indultam. Egyedül ballagtam az Ódry Színpad előtti széles járdán a szokatlanul csendes főútvonal felé. Nem csörömpöltek a villamosok, sem a 44-es, sem a 67-es. Az autóbuszok sem jártak. Csak gyalogosok, néha.

Az utca végén az emberek valamit kerülgettek. Valami volt a járdán, meg-megálltak, azt nézték meg. Azután továbbmentek a dolguk után, ki erre, ki arra.

Odaértem. Egy ember feküdt a járdán. Hanyatt feküdt. Barna zakó volt rajta, szürke nadrág. A két karja a teste mellett, kinyújtva, tenyérrel lefelé. Lábai kisterpeszben, a kifelé forduló egyik fekete félcipő orra sáros. Közepes testalkatú, teljesen átlagos kinézetű ember volt. Hogy milyen korú, azt nem lehetett így, ránézésre megállapítani, mert az arca le volt takarva. Ez volt zavaró a látványban. Az első zavaró momentum. Láttam már utcán fekvő embert, nem is egyszer. Részegeket, csavargókat. De ez nem volt sem részeg, sem csöklak. Halott volt.

Nem valami volt a járdán, hanem valaki. Egy pillanatra zavarba jöttem, amikor összeütközött gondolatomban ez a két fogalom. Egy ember, az valaki, egy halott ember már csak valami. A testem akkor már csak tetem. Furcsán éreztem magam. Vonzott és taszított is a látvány. Egyszerre. Az is furcsa

volt, hogy éppen senki nem jött arra. Egy meghatározhatatlan pillanatig teljesen egyedül voltunk: én és a Halott. Meglepődtem, hogy nem ijedtem meg, hogy nem félek. Egy cseppet sem. Semmit nem éreztem. A semmit éreztem. Üres voltam. Kíváncsi sem voltam. Elfordultam, de mégis visszafordultam. Valami zavart. A látvány nem engedett. Mintha még valami feladatom lenne. Valami elfelejtett. Még tartozom valamivel.

Most vettem észre, hogy az ember arca mivel van letakarva. Magyar zászlóval. Ő nem halott, hanem hősi halott. Vagy csak áldozat? Mi a különbség? Egyszerre több dolgot is regisztráltam. Diszkrét, lassan feketedő folt. A fejtetőtől, a fekete haj alól kicsorgott vér már megdermedt. Kis alvadt vér tócsába. Az ember mellkasán, a kékkockás ingen szétnyitott személyi igazolvány. Majdnem gyerek fiatalember fényképe. Lakcíme: Pécs. Egy pécsi egyetemista. Nyugodjék békében. Keresztet vettem. Lehajoltam, és megigazítottam az igazolvány mellé helyezett két szál virágot. Fehér krizantémok voltak, mint Halottak napján a temetőben.

Felegyenesedtem, és felnéztem a szomszéd ház tetejére. Nem volt padlásablakban orvlövész. Sóhajtván tovább indultam.

Október volt, 1956 októbere, szerda délután

Október végén

Október utolsó hetében egyre barátságtalanabb volt az idő. Felhajtottam a sötétkék ballonkabát gallérját, amikor kiléptem az utcára. Hűvös délutáni szél fújt a tarkómba a Vas utca felől. Ha Dunáról fúj a szél... Nagybátyámra gondoltam, aki rámhagyta a kabátot, amikor nyugatra indult a szétlőtt fővárosból. A konyha ablakából úgy láttam, hogy a Rókus Kórház

hátsó téglakerítésénél valami csoportosulás keletkezett. Most arrafelé indultam.

A tér sarkán egy katonatiszt magyarázta, hogy kedden nem volt náluk fegyver, amikor kivezényelték őket a laktanyából. A kórház nagy zöld kapuja előtt mostanra több teherautó torlódott össze. Libagágogást hallottam. Arrafelé indultam. A tejszarnok előtt (azelőtt kocsmá volt a Vidám hullamosóhoz) munkásruhás emberek csoportja álldogált a járdán. Talán a libák okozták, de rájuk köszöntem. Mintha falun lennék. Lehet, hogy én voltam az első vagy az egyetlen városi ember, aki köszöntötte őket, mert bizonytalanul fogadták a köszönetemet.

*Nagybátyámra gondoltam,
aki rámhagyta a kabátot, amikor
nyugatra indult a szétlőtt fővárosból.*

– Fiatalember, hol lehetne a városban fegyvert szerezni? Tud valami helyet? – kérdezték reménykedve. Kiderült, hogy dudari bányászok, akik kenyeret meg krumplit hoztak Pestre, és fegyverrel akartak hazatérni. A kórház nem fogadta az adományt, mert három nappal a forradalom kitörése után már telítve volt mindenfélével. Az emberek tétován topogtak, mitévők legyenek.

– Menjenek Soroksárra. Fegyvert valamelyik laktanyában vagy Csepelen lehet szerezni. Címet én nem tudok.

Az egyik reggeli újság szerint Soroksáron nem volt elég kenyér. A dudariak némi tanakodás után úgy határoztak, hogy szétosztják ott az élelmiszert, majd azután keresnek fegyvert. Fogalmuk sem volt, merre van Soroksár, így önkéntes kalauzként hozzájuk szegődtem. Az első szóra. Még visz-

szanéztam, hogy látom-e Anyát a konyhaablakban, de nem volt ott. Egy kicsit zavaró érzés volt, hogy másfelé megyek, mint amit otthon mondtam. Anya érthetően aggódott a harmadikos gimnazista fiáért, mert hiába ismertem a várost, az orvlövészek még garázdálkodtak. Nem volt veszélytelen dolog az utcákon járkálni.

Az emberek felkapaszkodtak a teherautó platójára, a vezetőfülke szelárnyékába húzódva. A gépkocsivezető egy sovány ember volt, a csoport rangidőse meg egy középkorú, természetes ember. Az „Öreg”. Közöttük kaptam helyet. A kopott műbőr ülést majd átszúrta egy elszabadult rugó. Nagyon kényelmetlen volt. Ahogy oldalra mozdultam, hogy ne nyomjon annyira, szorosan az Öreg mellé kerültem. Az rámnézett, de nem szólt semmit. Nem is húzódott odébb. A kocsí pőfögve, rezegve, rázkódva, durrogva elindult. Nagyon dőcögött, rázott a kockakövön. A jobboldali ajtóból hiányzott az üveg. A fülkében majdnem olyan huzat volt, mint hátul, a platón.

A Rókus-kápolna mellett jobbra kanyarodva a Keleti pályaudvar felé indultunk. A Baross tér sarkáig zavartalan volt az út, a Nemzeti Színház és a HIRADÓ mozi elől eltűntek a tegnap még ott posztoló szovjet tankok. A Luther utca torkolatában sem álltak. A Divatcsarnoknál elszörnyedve láttuk a leomlott homlokzatú épületet, a második emeleti lakás szobájának falán lógó blondelkeretes tájképet. Ferdén lógott a megmaradt oldalfalon. Nem beszélgettünk. Járókelők sehol, mintha kihalt volna a város.

A Baross tér sarkán a Fiumei útra akartunk kanyarodni. Az átellenes sarokház kapuja alól két fegyveres ember rohant felénk, hadonászva. A fiatalabb, géppisztolyos, pár lépésnyire megállt, és ránk fogta a davajgitárt. Milyen szép tiszta a háromszínű karszalagja. Az apámé '45-ben cirill betűkkel az volt ráírva, hogy VRACS. A sofőr a fékre lépett. Olyan hirtelen állt meg a megrakott teherautó, hogy előre bukva majdnem kiestem az ablakon. Az idősebb népfelkelő hosszú vihar-kabátot viselt, a haja már majdnem ősz volt. Kezében egy revolverrel, integetve került az autó elébe. Balkezes volt. A jobboldali lépcsőre felugorva úgy könyökölt be, hogy mindháromunkkal szemben legyen. A vihar-kabát a vállánál elszakadt. Kockás flaneling látszott alatta.

– Kik maguk? Hová mennek? Mi van a platón? Fegyver van? – záporoztak a kérdések. Az Öreg mindenre válaszolt, de kelletlenül. Az emberek hátul feltápáskodtak.

– Gyere öcsi, itt egy kenyér, fogjad! – ledobtak neki egy veknit. – Vigyél a szakinak is! – de azt már óvatosan csúsztatták a kezébe. Idétlenkedett a géppisztollyal. Közben a társa is megnyugodott és lekászálódott a lépcsőről. A fejét vakargatta.

– Ismerik az utat?

– Ez a fiú ismeri. Pesti.

– A ruszlik a Nagyvárad térnél vannak. Óvatosan menjenek. És a zászlót is jobb lesz, ha leveszik. Anélkül is elég jól látható célpontok... Na, menjenek Isten hírével! – és visszaballagtak a kapualj fedezékébe. Hátra sem néztek, amikor az autó köhögve újra elindult.

Nyomott volt a hangulat a pilótafülkében. Nem vidámított az sem, hogy a Kerepesi temető hosszú fala mellett az út jobb volt, felgyorsultunk. Az Orczy tér kaotikus barikádjai között átvergődve végül a Fiumei út újabb egyenes szakasza következett. Jó hosszú egyenes, azután enyhe jobbkanyar. Inkább csak úthajlat. Alig haladtunk valamennyit, épp elhagytuk az

egyetlen mellékutcát, a Fiumei út végéről, a jobboldali téglakerítés mögül lomhán kigördült egy tank. Keresztül az úton. Szovjet tank, T 34-es. A harckocsi megállt a szemközti járda mellett. Óriási füstfelhőbe burkolózva szembefordult velünk. Páncélozott úttorlasz. Lassan a lövegtorony is megmozdult, és az ágyúcső pontosan a közeledő teherautó felé fordult. Lejjebb ereszkedett. Egyenesen az autóban ülők arcába meredt.

A gépkocsivezető remegni kezdett. Lassított.

– Megállok. Visszafordulunk – a hangja is remegett. Az Öreg az ajtóba kapaszkodott.

– Most mi lesz? – az ő hangját is alig lehetett hallani a motorzajban.

Megbűvölten néztem a közeledő ágyúcsőbe. Hát ilyen egyszerű a halál. Egy pillanat alatt kiszáradt a szám, mint szerelmi vallomás előtt. De most nem jött ki hang a számon. Belül nagy ürességet éreztem. Úgy éreztem, mozdulni sincs erőm. Azután mégis megszólaltam:

*Lassan a lövegtorony is megmozdult,
és az ágyúcső pontosan
a közeledő teherautó felé fordult.*

– Menjünk tovább. Ne álljunk meg. Nincs hová kitérni. Lassan. Tovább. Mintha nem félnénk. Csak tovább. Menjünk. Menjünk.

Váratlanul határozottan hangzott minden szavam. Az autó egyre közeledett a tankhoz. Az ágyúcső lassan balra fordulva követte. Várt minket. És egyszer csak ott volt, szinte karnyújtásnyira tőlünk. Szenvtelenül bebámult a pilótafülke ablakán. Az élet egyetlen jele a hatalmas páncélmonstrumtól ez a vészjósló követőmozgás. Egy pillanatra mintha megcsillant volna valami a cső sötétjében. Csak én láttam, a többiek mereven előre néztek. Én megbűvölten szembe a végzettel.

Ma sem tudom, hogyan mentünk el a tank mellett. A sarkon befordulva a sofőr gázt adott, és a kocsí nekilódult. Hátranéztem a kis ablakon, mert az emberek kiabálni kezdtek, és a fülke tetejét püfölték. A tank ágyúja utánunk fordult, még mindig követett minket. Az emberek csak most vették észre, mi történt. Amikor visszafordultam, előre, hirtelen úgy éreztem: Most! Most lőnek. Szokás szerint, hátulról... Remegni kezdett a lábam. Ellenállhatatlanul.

A Nagyvárad térnél kikerültünk a lóvonalból. Élve.

Máig sem emlékszem az útnak erre a szakaszára.

November elején

Az ablakon keresztül-kasul ragasztószalag csíkok, tizenkét év után újra. Széles, sárgásbarna papírcsíkok. Igaz, nem mindenre emlékeztem a főváros ostromából, de a ragasztószalagok ákombákomjára az ablakokon, igen. És anyám most őszszel, az ágyúzás kezdetekor minden ablakot gondosan össze ragasztócsíkozott. A robbanások légnomása miatt. Hogy ki ne törjenek.

Nem vitatkoztam, tudtam, hogy nem oktan az elővigyázatosság. Napok óta randalíroztak a Vörös Hadsereg tankjai fővárosszerte. Az utcánk a Rákóczi útról nyílt. Üres volt,

senki nem merészkedett ki a házakból. Mióta a várost újra megszállták az oroszok. Kézfegyverek hangját már nem hallani. Néha repülőgépek zúgnak át a házak felett. Dübörgés a Kiskörút felől. Balról. Most ágyúlövések és valami tompa robaj. Azután csend. A tank is megállt valahol.

Az ablakhoz óvakodva kinéztem a főútvonal felé. A Rókus-kápolna felől porfelhő lappad az útra. Térdig érő köd. Hirtelem dübörögve megindul, közeledik a tank. A Vas utca torkolatánál csikorogva fékez, megáll. Nyekkengetve forgolódik. Betolat az utcába. Egy T34-es. Nagy fehér szám az oldalán. És a vörös csillag. A lövegtorony zárva. Áll a monstrum az utca torkolatában, behúzódva a két ház sor fedezékébe. Ágyúcsöve a Nagykörút felé néz. Jobbra. Vár. Halkan mormol a motorja. Lesben áll. Mire vár? A magyaroknak nincsenek tankjai. Már semmijük sincs. Szabadságunk sem. Csak néhány napig volt.

A Rákóczi út túloldalán a házak minden ablakán leeresztett redőny. Világos nappal, késő délelőtt. Seholy semmi mozgás. Az üzletek portálúvege csillog a napfényben. Nem látni, mi van a kirakatban. Sem a Vasedény fazekait, lábosait, az evőeszközöket és szerszámokat, sem a Röltex függőnyeit, párnáit. A színes paplanokat. Amikor arra jártam, minden nap megnéztem minden kirakatot. De most nem láthattam semmit. Csak bámészkodtam. A tank meg álldogált, mint egy monstruózus utcabútor. Mintha Budapest városképéhez hozzátartozna 1956 november elején a Vörös Hadsereg koszos tankja is.

Már majdnem megfeledkeztem a tankról, amikor az hirtelem felmordult. Füstöt okádva dübörögni kezdett a motorja. Na, végre elmennek. De még nem. Lassan egyenesbe fordítja az ágyúcsövet. Lejjebb ereszti. Amikor a löveg már vízszintes, óriási dörrenés. Majd' kiestem az ablakon. A váratlan hangtól, ijedtemben. Hátraugrottam, hátrahőköltem, minden porcikám remegett. Majdnem annyira, mint az ablaktáblák. Felbőg a motorja, és a tank csörömpölve elindul. Elmegy.

Mire újra kinézek az ablakon, nem hiszek a szememnek. A rövidáru bolt kirakatában tűz. A lángok kicsapnak, és már az első emeleti ablakokig érnek. Fekete füst, korom kezd

terjengeni. Lassan elfedi a ház homlokzatát. Égés kesernyés szaga.

A keserű füst egész életemben az oroszokra emlékeztet majd. Az indokolatlan, értelmetlen, barbár rombolásra.

Epilógus

A MAGYAR KULTÚRA NAPJA volt kedden. A *Himnusz* születésnapja. Álltam egyszer Szatmárcsekén, a rogyant parasztház kinézetű „Kölcsey-kúria” tisztá szobájában az asztal mellett, amelyen egykor a *Himnusz* született. Furcsa érzés volt. Időtlen.

Néhány percig megrohantak az emlékek, emlékeztem. Különös, mélyen bensőséges a kapcsolatom a *Himnusszal*. Mindig meghatódom, ha fölcsendül.

Húsz évvel azelőtt énekeltem egyszer a világtörténelmet csináló egyik névtelenként is.

Azután évtizedekig csak a pesti Rókus-kápolnában, a vasárnapi nagymise végén hangzott fel a nép ajkán a nemzet imádsága.

1956. október 23-án késő délután a Rádió kapuja előtti tömegbe beóvatoskodott egy teherautó. A Múzeumkert felől jött. Már négy-öt méternyire volt tőlünk. A platóján, padokon ülve, szorosan egymás mellett, fegyveres katonák.

Vezényszóra föl pattantak.

A tömeg a *Himnusz*t kezdte énekelni.

Vezényszó nélkül.

A teherautó megállt.

Mintha megdermedt volna.

Vagy tisztelegne.

Azután lassan kihátrált, arra, amerről jött.

A tömeg tapsolt.

Akkor még nem lőttek a tömegbe.

Ők nem.

2013. január 25. péntek

Bérczy József *Exodus*

1956. november 23.

Se táska, se hátizsák, csak ami rajta van gúnya – a félcipőben feltört sarokkal – mert Gyórtól gyalog, a Rába mentén, a Hanságon át, pusztán egy a kétszáz ezerből: egy suhanc.

Most a szív dörömbölése – a légvétel szaggatott kihagyásai, még pár száz méter a csatornáig, hol a határ fut, s a híd áll –

Mikor a töltésen – ott! – a napsütéses délutánban, nem várt vihar gyanánt bűg fel a dzsip! Két orosszal.

Habzó szájából hangzik
a *stoj!*

Sokak a nádasba – visszafelé! – futva, az életért;
Te magas Ég!... Tárürültéig kattog egy fegyver.

Míg páran a töltésen – lesz ami lesz, balra, a híd iránt.
Magyar honvéd őrzi – mintha álomban! –
S int! Kezével mutatja: gyorsan!

S mi át...
Át a hontalanságba.

KISS LAJOS ISTVÁN

Intermezzo és éjjeli közjáték

– ...mán kíível' vagy és tartod a pofád egyenesen amíg odatalálsz a falhoz a túloldalon, te meg visszamegyel' a sapkádért édes gyermekem, mer' nem otthon vagy egyáltalán. Sapkát mondtam, nem volt érthető...? Nem értel' valamit gyermekem...? Na maj' megbeszéljük együtt odalenn a körletirodán, csak legyen vége ennek a...! – Mán kíível van a süket banda...!

A hatalmas, fekete üstökű és soknevű „Mán kíível vagy, Baghúra” főtörzs kellelten, bosszús képpel állott az ajtóban, s próbálta kifelé rugdalni az értetlenkedőket. Kedvenc, szokásos elnyújtott bődüléssel kiadott vezényszava, mely idővel becenévvé nemesedett, ezúttal azt jelentette, hogy sorakozó a folyosón, sapkában, kabátban, teljes csendben a következő parancs kiadásáig. Nyomatékul, hogy a parancsot mindenki tökéletesen megértse, csizmabelsővel jó nagyot durrantott az ajtó megfáradt, ütött-kopott vaslemezébe. Amint az utolsó is kilépett, még benézett futólag, nem maradt-e valaki megbújva odabenn – fontos apróság az ilyesmi, baj lehet belőle, ha elmarad – aztán nagy dörrenéssel bevágta maga mögött az ajtót. Szerette a határozott, férfias mozdulatokat.

– Irány a földszint, nem kérdezel, lemégy a kaptárba, leülsz és csendben ott maradsz...! – Megindultunk meglepett csendben, csoszogva gondterhelten. Ez idáig minden de minden érthető, csak azt nem mondta még minek...? A földszint irányából mormogás, beszédfoszlányok, parancsszavak – olyasmi mint reggelenként átadáskor, s ugyanez délután motozással egybekötve, visszajövetel előtt.

A kaptár azonban nem nekünk való. Meglehetősen nagy teremféle, ahol emeletes ágyak vannak, s „összetartáskor” vagyis nagyobb, főleg nemzeti ünnepek előtt, hogy zavart ne keltsenek a környéken, ide gyűjtik be az arra érdemeseket. A forrófejűeket. Legalábbis azokat, akik így vannak elkönyvelve. Elővigyázatosságból teszik, nehogy valami baj történjen velük meggondolatlanságból kifolyólag. Idebenn védelem alatt vannak, semmi bajuk nem történhet. Kapnak enni, meg inni is valamit, s legfeljebb kicsit unatkoznak.

A teremben most csak padok voltak, és a végében egymásra rakott üres ruhásszekrények, mert az ágyakat valakik kihordták, és a padok sora elé egy asztal volt állítva, és az asztal tetején trónolt lábaival unottan kalimpálva BÉÉ hadnagy, miközben féloldalt egy stokira támaszkodott, mert az is az asztal tetején volt elhelyezve éppen a hadnagy tömör jobb oldala mellé. Húsos, kerekded arcán a szokásos fitymálós unalom – tányérsapkája az ölében, nincs miért a fején tartsa –, névtelen senkik gyülekeznek, alárendeltek, nagyon is alá, ne is tagadjuk. Kalimpált csizmás lábaival a derék hadnagy, s néha ráfordult hegyesen, s szokatlan eréllyel némely megtorpanókra, akik semmiképpen sem kívántak a sorok elejére éppen az ő közelébe kerülni.

– ...üljenek csak ide, élém is, közelebb, közelebb – ismételtette, de a helyzet semmi jót nem ígért. Mert mi a szent szarnak ül ez itten az asztalon egy stokira támaszkodva, mire föl ez az ostoba felvonulás? Ekkor pedig „Mán kíível vagy, Baghúra” főtörzs szépen előre ballagott, hosszú lépteivel végigsétált az első sor előtt, még mordult is egy keveset, és ez tulajdonképpen azt jelentette, hogy ahol most ő áll, az a határ, és a hadnagy önfeledten kalimpálhat széles háta megett...

És persze azt is jelentette, hogy ide jössz elibém édes gyermekem, de tüstént, ide az első sorba, mer' megnyergeltek...! Aztán onnan az első sor elejéről végigtekintett a befelé igyekvőkön, s a kelleltenél hangosabbakat, akik izgatottan igyekeztek helyet találni, jóindulatú bögéssel figyelmeztette – pofádat befogod fiam, mert ráülök...!

Senkinek fogalma nem volt, hogy mi fog történni, és mi ez a szokatlan összefüggés, legfőképpen pedig miért ücsörög BÉÉ hadnagy az asztal tetején, egy kopottas stoki társaságban? Aztán hirtelen a szokásos – eggysszz viggysszz, és dübörgünk egyet felpattanva – aztán pihenj, és akkor újra leülhetünk immár a felszálló finom porfelhőben.

Köhögés, krákogás és püsszegés mindenfelől, mely lassan elhalkul, amint a porfelhő is szépen visszaereszkedik. A hadnagy, aki szemben ült velünk az asztal tetején ekkor unottan és vontatottan, egy beteg kandúr fáradt hangján végre megszólalt, és azt mondta, hogy ő ráér, és vár, amíg teljes csend nem lesz. Pedig teljes csend volt már jó ideje, Isten bizony, mert senki sem kívánta, hogy Baghíra a szájára üljön, vagy megnyergelje, és mindenki azt várta, hogy az a valami, amiért idecsődítettek bennünket teljes létszámban, végre megtörténjen. Mos'már bármi legyen is az, mert ilyen még nem volt soha, hogy ne átadás-átvételi motozásra, vagy reggeli tornára, délutáni sétára – a szokások agyatrázó trappolásra, esetleg tífusz elleni oltásra gyülekezzünk így teljes egészségünkben.

Elégé sokáig kellett így várakozni növekvő izgalomban – ezalatt mi a hadnagyot bámultuk, ő meg a karóráját nézegette, s végül bölintott egy aprót a bejárat irányába. Ekkor a „lenines”, aki zubbonyon, bundán, minden felsőruházatán, jobb oldalt a szíve fölött – mer' neki ott van – egy kerek alumínium lapkán kecskeszakállával bátran előremutatató csillogó Leninfejet hordott, becipelt egy nagyobbacska rádiót. Alig nagyobb, mint egy közönséges néprádió, s ennek fából volt a háza, nem zöldre festett alumíniumból, mint amilyen nekünk is volt odahaza, a modernebb fajta néprádióké, és nagy igyekezettel a hadnagy melletti stokira helyezte. Aztán még sokáig vacakolt egy hosszú fekete zsinórral, s erre már felmorajlott kissé a várakozók serege, de *Baghíra* ekkor lassan újra előre sétált épp úgy, mint bevonuláskor, és persze szép lapos csönd lett ismét csupa megszokásból.

A hadnagy ekkor kissé oldalt fordulva, könnyed testtartás kíséretében, s továbbra is a stokin könyökölve bekapcsolta az aprócska rádiót. Ezúttal valóban tökéletes lett a csend – illet még nem is hallottam soha – s tisztán lehetett hallani a legapróbb sercegéseket is, ahogy keresgél a gombokat csavargatva. Sercegések és vinnyogások, aztán egyszer csak ismerős szünetjel csendült, s erre könnyű sóhaj suhant át a termen. Még egy szünetjel, s aztán mély, zengő férfihang. Kossuth Rádió Budapest. Öt óra. Híreket mondunk...

BÉÉ hadnagy, aki egy túlkoros aggastyán unalmával, és tengernyi tapasztalatával petyhüdtlen folyt szét ott szemben magasan, most rémült csattanással vágódott le az asztal tetejéről. Nagyon meglepődött a váratlan bejelentésen. Széles testével a hangot próbálta feltartóztatni, ijedt pofával toporgott, zavarában kapkodva még a hangot is felerősítette, s végül tehetetlenségében a fekete zsinórt rántotta ki a falból hatalmas lendülettel. Majdnem baj történt. Semmit sem szabad ostoba véletlenre bízni. Az ember már a Magyar Rádióban sem bízhat meg fenntartás nélkül. Híreket...? Jesszusuram-isten...!

– Még mit nem! – Hátrapillantott óvatosan – száz valahány szempár figyelte elégedett pofával újszerű, sosem volt riadalmát. A káröröm azonban többnyire bennrekedt, mert Baghíra újfent előresétált, és belenézett erősen olyan arcokba, melyek képtelenek voltak azt gyorsan elrejtetni. – Teccik nyavalyás?

Hadd halljam! – kérdezte mélyen szembehajolva. – Maj' lesz mit beszéljünk ugye...? Akkor maj' nem teccik olyan nagyon. – És mosolygott hozzá villogó sötét szemével szélesen elégedetten, ahogy az elkövetkezendő találkozások reményében mindig is szokta.

Néhány „nagyidős” a tízen felüliek társaságából, aprócska gúnyos mosollyal a szája szegletében titkon mégis gyors pillantást váltott. Szemeik összevillantak. Történt valami, ez nyilvánvaló. Az ilyesimből azonnal ért a tapasztaltabb, de főleg tájékozottabb bennlakó.

A teremben most csak padok voltak, és a végében egymásra rakott üres ruhásszekrények...

Az amerikaiak bevették Komáromot, és berendezkedtek az erődben. Onnan nehéz lesz kifüstölni őket. Az egész Varsói Szerződés ott sertepertél mindhiába – Az ENSZ csapatok délfelől érkeznek, mert Tito átengedi őket. Erősen bánja, hogy elárulta szegény kis magyarokat – Késő bánat...! Vezekelnie kell. – A csapatok néhány óriástermetű szudáni önkéntest megbíznak az uránbányák védelmével, mert az oroszok fejevesztve gyáván elszaladtak. Lám lám, csak ennyire bízhatik bennük akárki... – és a csapatok tovább vonulnak Paks irányába. Semmi ellenállás. A világ újra ránk figyel. Pontonhidat vernek a Dunán, és harapófogóba szorítják Budapestet. Régi tapasztalat, még a rómaiak idejéből. A Dunán mindig Paksnál kell hidat verni. A nevében is benne van „Paks romana”... De hol vannak a pesti srácok...? Vannak még egyáltalán...?

Saujhely ugyan az ország másik végében kuporog, de előbb-utóbb úgyis megadja magát. Mindenesetre az egészen biztos, hogy a meglepett hadnagy titkol valamit, és ez jót jelent. Nagyon is jót. Legalábbis nekünk. BÉÉ hadnagy nem ugrál hiába az asztal tetejéről. Máshol sem, mert egyáltalán nem szokott ugrálni, kényelemszerető, pedáns ember. Szép ez a nap. Ez a mai...! Amúgy pedig most már könnyedén kivárjuk a fejleményeket, akár már guggolva is. Arról is érdemes álmodozni, hogy kanadai hegyivadászok is mennyire igyekeznek. Már a Pilis rengetegeiben járnak. Eddig ugyan senki sem látta őket, mert csak éjszaka közlekednek, de vannak megbízható hírek róluk is. Óvatosak. És épp oly rejtőzködők, mint ama kósza bizonytalan hírek, melyek újra és újra felbukannak, és terjednek, s az Isten se tudja, honnan és miféle zavaros agyakból szüremkednek. Talán némelyek kóros lázálmaiból.

BÉÉ hadnagy várt egy kicsit, aztán széles testével féltőn ráhajolva újra bekapcsolta a dobozkát. Fülelt félrehajolva, és mi is fületünk, talán még nála is sokkal éberebben, és izgatottabban és szinte megnyúlva az összes padokon, igen, igen tán még nála is sokkal jobban és éberebben csillogó szemekkel és sápadt izgalommal. Cincogás, apró hangfoszlányok nagyon távolról – szinte nem is hallhatóan – egyesekben még az amerikai himnusz dallamának foszlányai is felrémlettek. Nagyon nagy dolog a rádió. Csendben mozdulatlanul vártuk a fejleményeket. Hosszú ideig persze egyedül ő hallhatta, mi történik a dobozkában, s végül elégedett képpel felegyenesedett, és felerősítette a hangot.

– ...Szív küldi szívnek szívesen – szólt a kedves női hang, és ekkor BÉÉ hadnagy is teljesen megnyugodott, és a lenines is elégedetten vigyorgott, aki könnyed tartásban az ajtófélfának támaszkodott, és nyitva hagyta az ajtót, hogy aki odakinn a folyosón van, mert muszáj ott lennie, az is hallhassa. Muzsika lesz – Szív küldi szívnek szívesen. Egészen olyan, mintha otthon szólna vacsora előtt a konyhában. A két mindentudó nagyidős egymásra pillantva szélesen elmosolyodott. Szív küldi – hát persze –, ez csak amolyan porhintés. Komárom elesett...!

Mi pedig száraz, taplóagyú középidősök, akik leginkább a földön járkálunk, mert ehhez vagyunk szokva, lélegzet visszafafojtva bambán meredezünk az ismeretlen padokon, és özőnlük ránk, és eláraszt, és teljesen elvarázsol a kultúra bőségesen szép és felfoghatatlan áradása.

Víz zubog visszhangos vödrökbe, nedves rongycafatok csapódnak lucskos kövezetre...

...Szív küldi szívnek szívesen – bejött a világ és zenél. Itt van minálunk, itt van ebben a félhomályos teremben. Ez még léteznek? Oly csüggesztően hihetetlen, és olyan borzongatóan szép ez az egész. Igazi rádió – és igazi zene. Szokatlan furcsa néma áhítat az ismeretlen padokon. Minden szó, minden betű fontos. A nevek, az üzenetek és jókívánságok, ezek mind mind nekünk szólnak, ez nyilvánvaló. És néhány pillanatig valóban úgy is érezzük, és ez jó. Teljes a mozdulatlanság, az arcok egyre sötétebben nyúlnak, ahogy lassan beesteledik. A két elsötétített ablak szélén már az a halvány koraesti fénycsík sem szűrődik át. Baghíra felkattintja a mennyezetről csüngő kopasz villanykörte. A terem vibrál, az alig fény idegen. Első pillanatban zavaró is egy kicsit, de megszokjuk. Mindent megszokunk, ha kell. Majdnem ugyanolyan félhomály marad a teremben, az arcok azonban kissé jobban, de talán árnyékosabban látszanak, s az első meglepetés után furcsa érzésem támad. Nem is nekünk játsszák ezeket a küldeményeket.

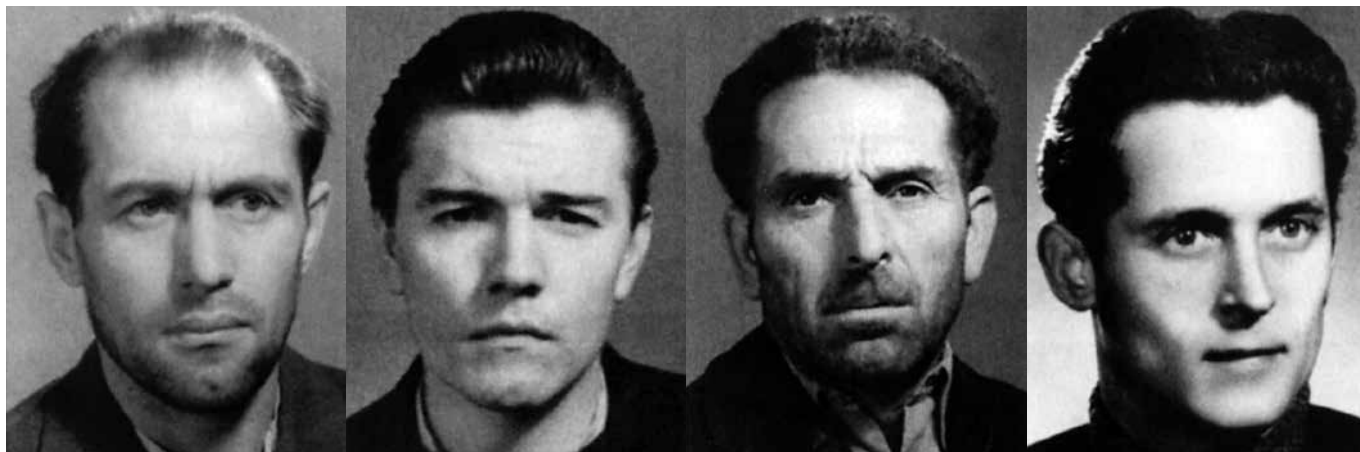
Valaki küldi valakinek... – Kinek szólnak, kinek üzennek? ...„Nézz le a Lánchídról a vén Dunára, ha arra jársz...””, ez a félmondat úgy elsodor, mint valami rettenetes örvény, szinte fáj. De még jobban keserít, hogy semmi közöm hozzá. Idegen

emberek életében vagyunk kéretlen részesek. Vagy mégsem? Szabad ezt? Sok minden ismerős, de valahogy másképpen, mint egykor odahaza. Dalok, zeneszámok, kérések, jókívánságok, s valamikor az egész zsongító utazás vége felé az Intermezzo...

Intermezzo a *Parasztbecsületből* – a fájdalom szívszorító kvintesszenciája, mert Turiddu meg fog halni, ez egészen bizonyos, én már régóta tudom – és az arcok most kisimulnak, és talán sokkal hosszabbakat és mélyebbeket is lélegzünk, mint általában, s talán kicsit szaporábban is a kellenél, és muszáj valahova felfelé nézni, és gyanúsán nedvesen pislogni a hegedűk fájdalmas kitartott magas hangjainak irányába, a madzagon lógó poros villanykörte irányába, mely körül legyek kerin genek, és a szemek párásan csillognak, és az embernek mintha náthásan bedugult volna az orra. De tényleg, és Baghírának nem akad semmi dolga, mert most minden jó és szép, és haladunk félajultán felfelé a zene kíséretével, és szinte szálunk, és végül mintha mindannyian megérkeznénk valami ismeretlen és szépséges tündéri tájakra, ahol eddig még sohasem jártunk, s amelyről eddig fogalmunk sem volt, mert ebben a komoran szürke és piszkos környezetben ilyesmit elképzelni sem lehet.

A varázslat hamar elillan, kapkodhatnánk utána, de nem érdemes. Az ember olyasmit érez, ami ismerős is meg nem is, olyasmi belső fájdalmat, mint amikor nagyon megverik, és sajnálja magát, de ez mégiscsak más egy kicsit, mert az ott belülről most nagyon ki akar szakadni, de nem tud, és ez jófajta gyötrellem. Tarthatna tovább is, könnyebb elviselni, mint az említett alapos verést. Ekkora érzéstömeget, mely ránkzúdul és szorít, az ember csak valami más jelentősebb meglepetés, valami jobb fajta vacsora ígéretével képes a létezés elviselhetőn bágyatag lassú sodrába úgy ahogy visszatompítani. Grízestésztaival legalábbis... vagy ünnepi grenadírmarsal.

S mindez teljesen váratlanul, csak úgy, a mi örömkünkre egy hosszú unalmas délután vége felé, a közelgő vacsora ígérete előtt. Gondoskodik rólunk a Társadalom. Nemhiába hangoztatja ezt oly sokszor BÉÉ hadnagy. Kerek képe azonban most egyre sötétebb, mert olyasmit lát, amire nem számított. A csillogó révült tekintetek elszálltak valahova. Egyedül maradt, a terem szinte üres, rá semmi szükség. Időközben sétára indult a padsorok mellett, mert neki csak cincogás, kornyikálás, napi bosszúság a szépséges muzsika. Komor tekintettel sétált egészen az utolsó zeneszám bejelentéséig, mert akkor már nem mert eltávolodni a dobozka közeléből. Újra megtör-

Esses Róbert, jogerős ítélet: 15 év – Burgermeiszter József, kivégezték – Farkas József, jogerős ítélet: 15 év – Kabelács Károly, jogerős ítélet: 15 év

ténhet az a kellemetlen közjáték, hogy híreket mondanak. Illetve csak szeretnének, mert az ő éberségét nem lehet többé kijátszani.

Az utolsó zeneszám, az *Intermezzo* alatt az ember már nyújtana a perceket, mert bármennyire szép és felemelő, és ott legbelül fájdalmas is, még néhány pillanat, és újra lesz pofádat befogod fiam mert ráülök, és... mindenki a helyén marad, csak a második emelet zárkáinak van sorakozó, és nem beszél. Sorakozó a folyosón! Nem beszél, sorakozik, és pofádat befogod fiam, mert bevarratom!

Kisparaszt szinte rátapadt a vasajtó aljára, onnan közvetítette az éjjeli eseményeket. Mindenki ébren volt már, és senki sem értette, mi történt. Hány óra lehet? Odaát a Nagyház ablakai még sötétek. Az udvar is néma, de itt az emeleti folyosón teljes a zűrzavar. Két hang tisztán felismerhető, két hang ismerős csupán. A Nyárié, meg a Pandúré – mintha szándékosan tennék. Úgy látszik, elkapták őket – susogja Kisparaszt az ajtó aljából –, nem juthattak messzire. Fenn hagyták őket délután, és rögtön kihasználták az alkalmat. A többi hang fojtottan tompa, dühödt és idegen. Sokan vannak, az bizonyos – talán tízen. Ez lehet a készenlét megint. Ezek pusztítják szét a zárkát apró darabokra, mialatt óránként ötven fillérért építjük a szocializmus alapjait.

Béri Géza

Hiába

Hiába próbált szabadulni,
a kövek, falak megkötötték,
hiába próbált szabadulni,
megbéklyózta a vas-sötét ég,

hiába próbált szabadulni,
megmarkolták a kezét, vállát,
hiába próbált szabadulni,
rákényszerítették a hálát,

hiába próbált szabadulni,
rabbá nemzette apja-anyja,
hiába próbált szabadulni,
rab lesz gyereke, rab lesz fattya,

hiába próbált szabadulni,
istene rabként feszült fára,
hiába próbált szabadulni,
három nap? sok az egy csodára,

hiába próbált szabadulni,
a szívét erei körbefonták,
hiába próbált szabadulni,
hazája maradt ez az ország,

hiába próbált szabadulni,
hiába – rabságát – szerette –,
nem is akar már szabadulni,
a béklyó címer lesz felette.

A mosdó felől jönnek a hangok, a folyosó végéről. Nyári énekel, amikor éppen levegőhöz jut. Szaggatottan teszi, ahogy az ütések érik, meg-megszakad a hangja. A kényszerzubbonyban is mindig énekel. Ez a mániája. Ha énekel, akkor biztos, hogy bevágták a sötétbe, szépen beöltözve. De ez most más. Amúgy kedélyes éjszakai pancsolásnak tűnhetne, de a kiáltások, puffogások, nyögések, s közben ahogy meg-megszakítva énekel, s a fojtott dühödt káromkodások, ajtócsapkodás. A mosdóvályukat nyilván teleeresztették, mert időnként az éneklés bugyborékolásba vált és elhalkul. Pandúr más, nagyon erős, nem létezik, hogy megadja magát, nincs mit vesztenie. És tart ez a tombolás hosszú percekben át a fülledt éjszakában. Végül csend.

Hosszú süket csend. Majd újabb, már szinte eseménytelen semleges zörejek. A felébresztett házimunkásoktól származnak. Ők tüntetik el a fölösleges nyomokat. Víz zubog visszahangos vödörökbe – nedves rongycsfatok csapódnak lucskos kövezetre, s egy szárazon sürgető hang... Igyekezzenek...!

Takarítás van folyamatban. Gépies néma éjjeli takarítás. A nyomok egykedvű, közönyös eltüntetése. A mosdóvályúk sora reggelre tiszta és érintetlen – mindössze néhány sötétlő foltocska szerénykedik itt-ott – igazán véletlenül. Aki akarja megtalálja, s tudomásul veszi, mint üzenetet. A rézcsapok bánatos csurgása barátságos kellemes, szinte megnyugtató. Hűvös szellő ereszkedik a Sátorhegy felől. A csúcs körül sejtelmes páragyűrű, ez mindig szép, és ez is megnyugtató. Az egyik toronyban fény villan. Az ór cigarettára gyújtott.

Hajnalodik.

Németh József, kivégezték – Pálya György, jogerős ítélet: 15 év

Valkó László, jogerős ítélet: 10 év – Vencel Ferenc, jogerős ítélet: 5 év

CSIBA ZSOLT

Háború és béke Magyarföldön

A tatárok országában két temető van. Az egyikben hantolják el a kánokat, vezéreket, és az összes jelentős személyeket, bárhol érje őket a halál. A másikban azokat a nemes urakat helyezik el, akiket Magyarországon öltek meg. Ott ugyanis sokan lelték halálukat.

Plano Carpini úti jelentése 1247-ből

Nagyapám körzeti orvos volt. Egy kedves Csorna környéki faluban, Bányaszóváton élt, visszahúzódó természetű, festőművész nagymamával. Meseszerű nyarakat töltöttünk náluk nővéremmel. Úgy 1972 táján ötödikes lehettem, amikor történelemlétkönyvemben, egy gőzmozdony izgalmas képe alatt, a következő mondatra lettem figyelmes: „Kérdezzétek meg nagyapátokat, az öreg kommunistát, hogyan is volt az annak idején?” No, ennek fele sem tréfa, gondoltam magamban, és szaladtam megmutatni a felhívást. A szöveget látván, szegény nagyapám füle olyan vörös lett, mint a sült kakascomb, majd így szólt: „Tudod, hogy volt, kis unokám? Mindenhogy volt, csak úgy nem, ahogy ezek mondják!”

...igazságtalannak érzem, és felborzolja kedélyállapotomat, ha az oroszokat összekeverik a Szovjetunióval...

Egy másik történet Párizst érinti. A nyolcvanas évek vége felé – amikor a szocialista rendszer rendíthetetlen internacionalistái már a nyugati globalista szekta hívóívé kezdtek válni – turistacsoportommal, valamely Notre-Dame melletti étteremben étkeztünk. Amint megtudta a pincér, hogy Magyarországból jöttünk, széles mosollyal megnyugtatót bennünket, hogy ő is marxista. Ennek hatására kötelességemnek éreztem hasonlóan kedvesen biztosítani afelől, hogy a magam részéről meggyőződéses antimarxista vagyok, és ugyanez vonatkozik a családom, a baráti köröm, sőt hazám nagyobbik részére is, Istennek legyen hála.

Azóta is igazságtalannak érzem, és felborzolja kedélyállapotomat, ha az oroszokat összekeverik a Szovjetunióval, az iszlám szakralitást a globalisták gerjesztette, létünket fenyegető bevándorlóözönnel, az Újszövetség talaján álló kereszténységet az áljósággal és az önfeladással, a Trianonnal sújtott magyarságot a 19-es rémuralommal vagy a Rákosi-rendszerrel és kapcsolt részeivel. Azonban a legszörnyűbb talán, amikor az emberiség üdve érdekében milliók öletnek meg a Közel-Keleten, közben krokodilkönnyek patakzanak Nyugaton, az itteni őslakosság legelemibb érdekeivel szembehelyezkedve. A lényeg, mindenkit jött-mentté tenni, kitépni saját anyaföld-

jéből, nemi, vallási önazonosságából. Aztán a keletkezett űrt előre gyártott, művi elköteleződésekkel és a kábulás „szabadságával” pótolni, a kiszolgáltatottságot kiteljesíteni. Mindebből nyilvánvaló, hogy talán soha nem volt időszerűbb, hogy felvegyük a küzdelmet a túlcsoportult, álszellemi, szívárványszínekben nyomuló elvilágiasítás ellen, valamint, hogy éltetni törekedjünk történelmi emlékezetünket (vö.: Szent X. Pius pápa: Antimodernista eskü). Nem csak a fáradt és unalmas liberalizmus erőltetése a „kortárs”, hanem a jövőt tétélező friss, erőteljes több-központú világrend eszmeiségének antiglobalizmusa is az (vö.: Rétvári Bence: Köldök nélkül).

A mongol tankönyvekben az általunk tatárjárásnak ismert jelenség állítólag magyarjárásként szerepel, amennyiben szerintük igazából mi állítottuk meg annak az Arany Hordának a harcosait, akik addig úgy hatoltak át igen erős népeken, mint kés a vajon. A leírások alapján töprengésre készítő hasonlóságokat találhatunk a Napóleon elleni nagy orosz honvédő háború lefolyásával. A franciák rendkívül erős, a fél világot felvonultató hadsereggel támadnak. Borogyinónál vereséggel felérő győzelmet aratnak. Mindkét félnél óriásira duzzad az áldozatok száma. Az események hatására Kutuzov tábornok, a felperzselt föld és gerillaháború eszközehez nyúl, amit – állítólag először – az al-dunai szkíták alkalmaznak I. Dareiosz ellen, amikor is nyolcvanezer perzsa marad holtan az ellenséges földön. Az oroszok hatalmas áldozatokat hoznak. A cár kiürített Moszkvát. A francia császár tehetetlen dühében céltalan rombolásba kezd, felgyújtja a csodás épületekkel ékes várost. A termés pusztul, a munkára fogható lakosság sehol, közeleg a tél, éhezés tör ki. Végül valamely halaszthatatlan – részben valós – elfoglaltságok ürügyén a nyugati összhadak komoly veszteségekkel, megtörtén távoznak.

A világverő, turáni-szkíta-hun gyökerű mongol uralkodó, Dzsingisz kán (1155–1227) sem tűnik annak a vérben úszó, műveletlen valakinek, mint amilyennek a nyugati elbeszélő mód – Attila turáni-szkíta-hun nagykirályhoz hasonlóan – előszeretettel ábrázolja. Híres „Öt ujj” elmélete a pusztai ifjesítő lovas népek vallási türelmének szép példája. Legendás postaszolgálat rendkívüli gyorsasággal, elképesztő távolságokat hidal át. Hatalmas birodalmának működtetése lehetetlen volna világszínvonalú hivatalnoki kar vagy kimagaslóan szervezett titkosszolgálat nélkül. Tisztjei, hadserege a világ legjobbjai közé tartoznak, mind a katonai erények, a felkészültség vagy a felszereltség tekintetében. Az egyistenhívó turáni-szkíta-hun hagyomány talaján, a konfucianus eszmék mentén építi fel Eurázsiai Birodalmát, ami a Családok-Nemzetségek-Népek-Birodalom piramidális felépítésén alapszik, mely az őszakrális Világkirály eszmény tiszteletére utal.

Nyilvánvalóan nem véletlen, hogy Szent János *Jelenések könyvében az Apokalipszis lovasai* közül az Aranykort a Lovasíjász, a Brahmin alakja testesíti meg, amit aláhúznánk. Az Ezüstkort a Kardos lovas, a Ksátria. A Bronzkort a Mérleg lovas, a Vaisja. A Sötétkort pedig Halál lovas, a Sudra, kinek uralmát azonban igazából a hierarchián kívüli fordítottság elv alapján működő árnyékhatalom tételezi (vö.: Albrecht (Ajtósi) Dürer: Az Apokalipszis lovasai című fametszetével. Az Apokalipszis jelentése: az Igazság pillanata, amikor lehull a lepel).

Többek között Krisztus is és az Ő magyar arca – a Szentkorona – is Világkirály jelkép, aki közvetít Ég és Föld között. Eme szakrális kultusz legősibb formája, nagy valószínűséggel, az Eurázsia szívében található – a régmúlt-régmúltjának, talán az emberi Kezdeteknek a magasságából és mélységéből fennmaradó – kirgizisztáni hegy-piramis tiszteletben ismerhető fel, amely aztán szétsugárzódott a japán Fuji, a mezopotámiai-kínai-közép-amerikai városias zikkurat, illetve az egyiptomi Amon-Ré kultuszba. Ennek megfelelően az Arany Horda jelentése tulajdonképpen a Nap Harcosai, a Kék Hordáé pedig az Ég Harcosai (vö.: Nyikolaj Trubeckoj: Dzsingisz kán hagyatéka).

A Mongol Birodalomban az előmenetelt főleg az érdemek befolyásolják, és ha valaki – akár bármely előkelő származású is – nem teljesíti kötelességét, hamar alulról szagolhatja az

ibolyát. Azonban a nagy uralkodó nem csak félelmet tud kelteni, hanem alattvalói megbecsülését is ki tudja vinni magának: „Azt kívánom megvalósítani, hogy az Örökkévaló Kék Ég alattit ismét egy családdá tegyem és békét teremtsék a világon.” (Dzsingisz kán: A bölcsesség kulcsa). Talán nem is kell említenünk, hogy itt nyilvánvalóan szó sincs valamely pacifista farizeizmuson, illetve „hasznos idiotizmuson” alapuló – ahogy Aradi Dániel barátom fogalmazta: „Gomböntő globalizmusról” (vö.: Henrik Ibsen: Peer Gynt) – mindent természetellenesen egybemódolni vágyó utópiáról: „Ádám: Mi eszme az, mely a széles világot egygyé olvasztja?” (Madách Imre: Az ember tragédiája, Phalanster szín).

Dzsingisz kán keleten meghódítja Kínát, szövetségbe kényszeríti a szegről-végről rokon közép-ázsiai türk és iráni népeket, majd Nyugat felé nyomul. 1223-ban a Kalka-folyó mentén kiváló hadvezére, Szübötej Bátor legyőzi az egyesült orosz és – a Kötöny kán vezette – kun harcosok túlerőben lévő csapatait. Fia, Ögödej kán (1185–1241) megszilárdítja apja hódításait és továbbiakat eszközöl. 1236-ban Batura (1204-1255) bízza a további nyugati terjeszkedést, aki a volgai bolgárok legyőzésével megkezdi az Arany Horda kialakítását.

Érdekes alakja a kornak az angol származású londoni Róbert, mongol kémfőnök. Részt vesz a Magna Charta küzdelmeiben, majd János királynak a követe Közél-Keleten, mely megbízatás révén állítólag megakadályozza, hogy az uralkodó az iszlámot tegye államvallássá Albionban. A szentföldi Akko városában már mint a Templomos Rend tagja tartózkodik. Baráti viszonyba kerül II. András királyunk (1176–1235), Tamás egri érsek vezette keresztes lovagjaival – melynek révén valószínűleg hozzájárul az Aranybulla eszmei előkészítéséhez – és jól megtanul magyarul. Nem tudván azonban uralkodni játékszenvedélyén, a Rend méltatlan viselkedése miatt „kopaszra nyírattja, a vezeklők daróc ruhájába és lószőr gallérjába öltözteti”, majd száműzi. A tévelygő, ám művelt és tapasztalt nemes – ügynökök közvetítése révén – Dzsingisz kán szolgálatába áll, aki alkalmazza a kancellárián. Végül Batu kán kémfőnökévé növi ki magát. Julianus barát találkozik vele a mongol udvarban, és egy általa magyarított levéllel veszi hazafelé az irányt. Londoni Róbert részt vesz a Kárpát-medencei hadjáratban. Hamis levéllel próbálja munkára csalogatni a rejtőzködő lakosságot. Sorsa 1242 júniusában éri utol. Nyolc mongol tisztársával éppen a nyugati határszélen fürkészik, amikor óvatlanul Civakodó Frigyes osztrák herceg karjaiba fut. Bécsűjhegyen rövid úton kivégzik, „testét az kutyák elé, az árokba vetik”.

Még 1236-ban, Batu öccse és vezére, Berke kán (1209–1266) – az első mongol vezető, aki felveszi az iszlámot – ismét térdre kényszeríti a nyugtalankodó (kipcsak-kazah) kunokat, majd tizenötezer serdülő ifjút ad el közülük rabszolgának Egyiptomba, nem utolsósorban azért, hogy borsot törjön versenytársa, a Perzsiát uraló nestoriánus keresztény mongol vezér, Hülegü kán (1218–1265) orra alá. A terv kalandos módon tulajdonképpen beválik. Később ezek a fiatal emberek képezik ugyanis a Közél-Kelet fenegyerekeinek, a mamlúkoknak (egyiptomi janicsároknak) a túlnyomó többségét. Közülük emelkedik ki Bajbarsz (1223–1277), a nagy mamlúk szultán, a keresztetek réme, a hatalmas, bevehetetlennek vélt erődítmény, Krak des Chevaliers elfoglalója. Ő az, akinek 1260-ban, Ajn Dzsalút-nál (Góliát forrásnál) sikerül megállítani Hülegü seregét, ahol a kán hű hadvezére, Kitbuga is holtan maradt a csatamezőn. Hírhedt történet, ahogy két évvel korábban, a

Az apokalipszis lovasai – Albrecht Dürer fametszete

rettegett perzsa uralkodó – keresztes, valamint grúz és örmény szövetségesek segítségével – felkoncolja a jelentős szellemi központ, Bagdad városának teljes lakosságát. Emberfejhegyek magasodnak a füstölgő romok között. A rivális Berke kán három muszlim töménye (harmincezer harcosa) is jelen van a mézszárlásnál. Szívük mélyén valószínűleg ekkor erősödhet meg az érzés, hogy nem igazán akaróznak majd teljes erőbedobással küzdeni kun-mamlúk testvéreik ellen, Ajn-Dzsalút-nál. A csata után, a dühöngő Hülegü kán megöleti három vezetőjüket, ami miatt háború tör ki közte és az Arany Horda között. A mamlúkok egyiptomi uralma egészen a napóleoni hadjáratig tart. Ebben a zaklatott térben és időben él Anatóliában két híres török szúfi, a rendalapító, költő Dzsálál ad-Dín Rúmí (1207–1273) valamint Junus Emre (1240–1321), mely utóbbi megzenésített dalai magyar nyelven is elérhetőek Kobzos Kiss Tamás és Erdal Salikoglu tolmácsolásában.

Batu kán 1237-ben feldúlja Rjazanyt és Szuzdalt. Három évre rá a földdel teszi egyenlővé az orosz nép bölcsőjének számító – harcos-kereskedő svéd varég vikingek alapította – mitikus Kijevet (Tehát az sem fedti a valóságot, hogy ne volnának képesek jelentősebb várat elfoglalni.). Ettől kezdve az orosz fejedelemségek évszázadokra a mongol-tatár Arany Horda adófizetőivé válnak, holott nem éppen erőtlenekek. A novgorodiak például a híres Néva melletti csatában, 1240-ben legyőzik a svédeket, majd két évre rá a Csúd-tavi ütközetben a német lovagrendet, a hős Alexander Nyevszkij fejedelem vezetésével. Ezen utóbbi küzdelemnek állít emléket Eisenstein méltán neves filmjével, a *Jégmezők lovagjával*.

Az Arany Horda számára azonban a gazdag, ám kemény falatnak ígérkező Magyarország az egyik legáhitottabb fogás. Többek között erre utal az éveken átívelő sűrű, ám viszonzatlan levelezés, a drága és szerteágazó kémtevékenység. A régi,

kipróbált hadvezér, Szűbőtej Bátor aprólékos gonddal tervezi meg a három irányból történő felvonulást. 1241 tavaszán a hódoltatott népek segédcapataival (például a különösen kegyetlennek bizonyuló mordvinokkal, de harcba kényszerített oroszokkal és kunokkal is) kiegészített mongol vezetésű tatár sereg rázúdul Magyarországra. Azonban itt nem várt, rettenetes kutyaszorítóba kerülnek.

Az örökösödési viszálykodást kerülendő, IV. Bélát (1206–1270) bölcsen, már 14 éves korában megkoronázzák, de ténylegesen ereje teljében, 1235-ben kerül trónra. A hagyományos Kárpát-medencei kihívásokkal kell szembenéznie. A fennkölt eszmékbe csomagolt, telhetetlen nyugati mohóságból fakadó, lankadatlan ármánykodás „ügyes eszközökkel” vagy erőszakkal. Pénzügyi uzsora-globalizmus. A keleti virtus és hataloméhség kezelése. Édesapja, az istenfélő, eredeti módon gondolkodó, ám ábrándozásra is hajlamos II. András által talán túlzottan nagyvonalúan adományozott földbirtokok révén megtollasodott főurak (oligarchák), a felemelkedőben lévő középosztály, valamint a szabad paraszti rétegek és a jobbágyosság erejének igába fogása az ország érdekében. Mindez, eleinte természetesen nehézségekbe ütközik. A bizalmatlanság légköre a király és a főnemesség között egészen a tatárbetörésig fennáll. Eme bizonytalankodás a veszély megítélése kapcsán, bizonyos szempontból érthető, hiszen Magyarország a legnagyobb erejű, leggazdagabb európai hatalmak közé számít. Mindazonáltal IV. Béla, előre látó módon, többször próbálkozik a nyugati tényezőknél a védekezéshez való hozzájárulás érdekében, de a szokásos üres szövirágoknál és hatalmi ármánykodásnál egyebet nem kap. Holott a félig német származású magyar uralkodó nyilvánvalóan komolyan veszi a római kereszténység védelmező pajzsának szerepét.

Közvetlenül a csata előtt egy megsemmisített tatár előrs tagjai között sok kun harcost azonosítanak. Emiatt Budán a zaklatott lakosság, a jelentős erővel hazánkba menekült Kötöny fejedelmet és kíséretét – elég szerencsétlen módon – kémnek nézi, és Csák Ugrin érsek vezetésével, ott-helyben felkoncolja. A vezérüket vesztett, megrettent kun csapatok dühöngve távoznak az országból (több tízezer harcosról van szó).

Bár a magyar seregnek pusztán egy része vonul fel, de a mongoloknál is késve érkeznek meg bizonyos hadtestek, így nagyjából kiegyenlített erők, úgy ötven-ötvenezer ember csap össze. Hadaink fő erőssége a küzdelem honvédelmi jellege, ami kiváló helytállást eredményez. Mindez kiegészül a kor legkiválóbb és leghatékonyabb katonáinak számító lovagosság nagy számával, akiknek egy része a keleti harcmodort jól ismerő, szentföldi tapasztalatokkal felvérteződött magyar, olasz és francia harcosokat felsorakoztató, osztályon felül felszerelt templomosokból áll. Ütőkésnek bizonyulnak a tömegesen jelen lévő, több sorba rendeződő, képzett számszerűjászok is, főleg a hídfő körül kialakult vérfürdőben, ahol a mongolok elit egységei is nagyon súlyos veszteségeket szenvednek. Még maga Batu kán is majdnem otthagyja a fogát. Úgy harminc személyi testőre és azok kapitánya körülötte képzett testpajzsként esnek el az ádáz viaskodásban. Végül a kor csúcstechnikáját képviselő – kínai mesterek által kezelt – kőkatapultokkal sikerül nagy nehezen áttörniük. A magyar tábornokot bekeríteni, a mesterséges akadályokat leküzdeni szintén csak óriási áldozatok árán lehet, nem beszélve a Sajó folyón történő átkelésről, mely igen sok nem várt nehézség megoldását igényli, és nagyon körülményesen – tutajok segít-

Csontos Márta

Dekompozíció

Sugárfertőzött báránnyelűk
körülnéznek, erdőtüz égette köveken
melegszik az északi szél.

A madarak villámokat nyeltek,
az árnyékok besimultak a sötétbe,
a nyárba belefagyott a tél.

Már nem látszik rajtad se
harag, se bánat, nem szól hozzád
a lélek – nincs Egyetlen Ígéret.
A rohanásban ujja köré
csavart a végtelen, arcod fent
és lent között parcellázza a mélységet.

A japán akác ledobja színes
koronáját, a rózsabokrok támadnak,
ágaik felfegyverzett, vérszopó katonák.
Már csak emlékekben él tovább
a fenyőkeretbe faragott oltárkép,
ajkodon elhalkult a bibliai jeremiád.

ségével – megy végbe, hiszen minden gázlót jelentős számú számszeríjász őriz. A teljes mongol hadsereget, minden tartalékot, az utolsó emberig kénytelenek bevetni. Az ütközetben elesik többek között Csák Ugrin kalocsai érsek, halálosan megsebesül a hídfő körüli csata hőse, Kálmán királyi herceg, IV. Béla öccse. A kor harcművészeinek számító templomos lovagok túlnyomó része, Rambald de Carumb nagymesterrel az élen, szintén életáldozatot hoz. Az utolsó pillanatokban, a nagyszerű Tomaj Dénes, a besenyő származású nádor, ruhát vált a királlyal. Halálos kitörése a fényes testőrdandár élén még a sokat látott ellenfelet is lenyűgözi. Uralkodónkat és az ország ellenállásának megszervezéséhez nélkülözhetetlen vezetőket, az életüket hátrékként csapatostul feláldozó vitézeink ravaszul az északi hegyek felé menekítik, így azok elkerülnek üldözőiket, akik főleg Buda irányában keresik őket.

Mint említettük, a muhi csata kapcsán a mongol történetírás phürröszi győzelemről ír, nagyon kemény, elhúzódozó küzdelemmel, mindkét oldalon rettenetes veszteségekkel, ami oly mértékű volt, hogy Batu kán komolyan elgondolkodott a hadjárat felfüggesztéséről. Megcsappant erejével a továbbiakban hozzávetőlegesen százhatvan várat, erődített kolostort képtelen elfoglalni. Többek között talpon marad Fehérvár, Esztergom, Veszprém, Tihany, Győr, Pannonhalma, Moson, Sopron, Vasvár, Újhely, Zala, Léka, Pozsony, Nyitra, Komárom, Fülek. Télen hatalmas éhezés tör ki. A mongol-tatárok számára létfontosságú lovakat a házak zsúpfedelével kénytelenek etetni, amelyek így megmérgeződve halomra pusztulnak. A legyengült katonák között járvány üti fel a fejét. Ráadásul a kegyetlenkedések miatt felpaprikázott lakosság nem szűnő támadásai egy perc nyugtot sem hagynak, és tovább tizedelik az inváziós sereget. Mindezek alapján érthető, hogy a kánválasztás hírére viharos gyorsasággal menekülnek ki az országból.

Az egész Kárpát-medencét harangzúgás tölti be. A megkönyebbült emberek csapatostul tódulnak a hálaadó szentmisére és önfeledten ünneplik a Turul nemzetség Árpád-házának sarját, IV. Béla királyt és az ország hőseit.

A megroppantott Batu nem tudja érvényesíteni akarátát a nagykan választó Kurultájon, így halálos ellenlábasa, Gүjük kerül hatalomra. Később utódlási harcokba bonyolódva visszavonul fővárosába – a mai Asztrahántól úgy százhusz km-re fekvő –, abban az időben hatalmasnak számító, hetvenöt ezer lakosúra becsült Saraiba. A továbbiakban megelégszik uralmának megszilárdításával, a hódoltatott népek adójának beszédésével és a kereskedelmi utak biztosításával. Élete alkonyán népe „Szajin kán”-ként, „Jó kán”-ként emlegeti.

A mongol-tatárjárás küzdelmei során Magyarország nyilvánvalóan jelentős, ám kiheverhető tíz-tizenöt százalék körüli emberáldozatot hoz a haza oltárán, ami igazából nem haladja meg az akkori Európában sajnálatosan szinte menetrendszerűen jelentkező járványok áldozatainak arányát. Ez a veszteség ebben a korban tehát nem szokatlan, nem kiheverhetetlen és nem veti fel a jelentős mérvű idegen betelepítés igényét. Mindezt alátámasztja, hogy később, még Mátyás király idejében is, a lakosság túlnyomó többsége magyar származású a Kárpát-medencében. Az arányok megváltozását, igazából a XVI. századi „Jagellók” – valójában az augsburgi Fugger bankháznak elkötelezett globalista árnyékhatalmi csoportok – évtizedeken átívelő, romlott, gátlástalan, szétziláló uralma késztíti elő. Majd a XVII. századi Savoyai Jenő-féle „dicsőséges

felszabadítás” nyugati zsoldosainak elhúzódo, gyilkos rombolása, mértéktelen fosztogatása, valamint a XVIII. századi kuruc harcokat kísérő, módszeres Habsburg magyarirtás – és az ezt kísérő tudatos idegen betelepítések – hatásai teljesítik ki.

Minden ellenkező híresztelés ellenére, a törököknek valójában egyáltalán nem érdeke az adófizető keresztény lakosság ritkítása. Uralmukhoz köthető például a világhírűvé vált XVI–XVII. századi magyar kertkultúra kivirágzása is, mely jelenség némileg ellentmond az imamalomszerűen emlegetett, meg nem szűnő pusztítás mítoszának. Nem beszélve arról, hogy – török vazallusként – Bocskai István és Bethlen Gábor akkor teremti meg Erdély aranykorát, amikor a Habsburg megszállás alatt élő magyar végvári vitézek rongyokban járnak és éheznek. II. Rákóczi Ferenc egyik Kiáltványa nem véletlenül említi a következőket: „Az meg okmányokkal igazolható, hogy az osztrákok évenkénti zsarolásai, az ottománoknak fél évszázad alatt teljesített szolgáltatásokat is bőségesen elérik.”

*...még Mátyás király idejében is,
a lakosság túlnyomó többsége magyar
származású a Kárpát-medencében.*

A mongolok vezette tatárok ellen viselt, csak eposzi jelzőkkel illehető sikeres, össznemzeti honvédő háborút követően, az állítólagosan tönkrement, földbedöngölt, elpusztított, nem létező Magyarország és annak megsemmisített harcosai könnyedén kiverik a zavarosban halászó, észér, orvtámadó Civa-kodó Frigyest nyugati területeinkről, majd perdöntő erővel kapcsolódunk be az elhúzódoznak bizonyuló osztrák örökösödési háborúba. Pár évtizeddel később IV. Kun László királyunk (1262–1290), a morvamezei Dürnkruznál ötvenhatezer magyar és tizenötezer kun (kisebb részt jász, besenyő és tatár) vitézzel, tehát több mint hetvenezres sereggel vonul fel, mellyel el is dönti a sorsdöntő csatát a Habsburgok irányába, akik aztán mindezt az elkövetkezendő évszázadok során kamatostul meg is „hálálják” nekünk.

A félelmes, tekintélyt parancsoló magyarországi tapasztalatok nyomán igen csak tovább nő a turáni-szkíta-hun-magyar Turul dinasztia Árpád-házi királyainak, IV. Bélának, valamint fiának (társuralkodójának, majd utódjának), V. Istvánnak (1239–1272), a világszép Kun Erzsébet leendő férjének a tisztelete a mongol-tatárok szemében. Nem csak a keresztény perza uralkodó, Hülegü kán, a nagy Kubilaj kán testvére keresi fel szövetségkötés szándékú házassági ajánlattal IV. Bélát, hanem ellenlábasa, a Kárpát-medencei harcokból ismert Batu utód – az Arany Horda, valamint a kínai Selyem út egy részének ellenőrzéséből megtollasodott Kék Horda uralkodója – Berke kán is felveti ugyanezt, mely kezdeményezés IV. Sándor pápa kifejezett ellenkezése által hiúsul meg.

Legközelebbi komoly támadást csak több mint negyven évvel később, az eurázsiai Mongol Birodalom nyugati részének urává lett Nogaj kán kockáztat meg hazánk ellen – összefogva Talabuga kánnal, Batu hosszú emlékezetű dedunokájával –, de ez a kezdeményezés is katasztrofálisnak bizonyul számukra. 1285-ben jelentékeny, mintegy negyvenezres seregüket csapataink Felvidéken megroppantják, Pest mellett – a Budaváron tartózkodó királynő, Anjou Izabella szeme láttára – legyőzik, majd Erdélyben, Torockónál végképp szét-

zilálják: „*Talabuga is csak gyalog, felesége pedig valami rossz gebén tudott csak kivergődni Magyarországból*”. Ráadásul úgy mutatja föl hazánk ezt a nagyszerű teljesítményt, hogy közben a „baráti” nyugati tényezők mindent elkövetnek, hogy viszályt szítanak az országban. Félig kun származású királyunk ugyanis nyíltan vallja, hogy a turáni-szkíta-hun-magyar egyistenhitű szakrális hagyomány fővonala és az újszövetségi tanítások között korántsem lényegi, hanem sokkal inkább formai különbség van. Ennek megfelelően különféle ürügyekkel III. Miklós pápa – az idegenszívű Lodomér esztergomi érsekkel szövetkezve – kiátkozást léptet életbe, és keresztes hadjáratot tervez hazánk ellen. Érdekesség, hogy Dante az *Isteni színjátékban* – a rémálomszerű reneszánsz elvilágiasodást (modernizmust) megelőlegező – szimónia (szellemi természetű egyházi javakkal történő nyereszkesedés) vétkéért, III. Miklós pápát a Pokol nyolcadik körében helyezi el.

Végül IV. Lászlót 28 évesen – „homályba vesző megbízók” – felbérelt kunokkal öletik meg, akiket aztán Mizse nádor és uralkodónk első számú kun ágyasának, Éduának bátyja, Miklós, rövid úton elkapnak, és lovakkal szétszaggattnak.

Kézai (Keszi) Simon Mester valószínűleg Dunakeszi szülöttje. Művének címe – *Gesta Hungarorum* – a III. Béla (1148–1196) idején tevékenykedő Anonymus Mester tiszteletére utal. Mint IV. Kun László szerzetes-írnoka, a királyi levéltár is ku-

tatható számára. Könyve a *Hunor és Magor* ősrégénkel indít, és a turáni-szkíta-hun-magyar származásbéli folytonosság mellett tesz hitet. Mint írja, Isten az igazság rögzítésének szándékával vezeti kezét.

1262-ben Kubilaj (1214–1294) lesz a nagykan. Hódításait csak a Kamikaze (Isteni Szél) képes megállítani, amikor több hajóhadat hatalmas viharok semmisítik meg japán partjainál. Kína császáráként főképpen Konfuciusz elvei alapján kormányozza hatalmas birodalmát, aminek magasrendű voltát Tőkei Ferenc a következőképpen ragadja meg: „*A konfuciánus állameszmény patriarchális családok állammá szervezett hálózata, azaz egy hatalmas patriarchális család*.” (vö.: „Marco Polo emlékirata”).

Az utolsó nagy eurázsiai mongol-tatár világhódító, Tímur Lenk (Tamerlán vagy Sánta Timúr; 1336–1405) Szamarkand körzetének szülötte. Birodalmának kiterjedése Nagy Sándoréhoz mérhető. Közép-ázsiai türk katonáival Ankaránál nagy taktikai küzdelem után tönkreveri I. Bajazid oszmán-török szultánt, a nikápolyi győzöt. Egyik hírhedt intézkedése, hogy Damaszkusz valamennyi kézművesét áttelepíti Szamarkandba. Amilyen messze földön rettegett, párját ritkítóan kegyetlen harcos, olyan neves stratégia, illetve nagyvonalú, szeretetteljes, igazságos és kiváló vezető békeidőkben. Többek között a művészetek, különösen a költészet nagy pártfogójaként él tovább hívei szívében.

Szente B. Levente versei

(lehetne a költő)

lehetne a költő ember, annál
nem több, nem kevesebb,
mi róva és mondva volt
az egykori kőtáblán.

gyermek, ifjú, agg, szelíd akarat,
szemekben boldog pillanat,
fák között csemete, vagy maguk a fák,
szerelmek között kitartó csodák,
de nem rómeók, júliák.

fényittas állomás, sötétben égő fáklya, szikra,
csillag, hold és nap, verejtéktől izzadt földgörgöngy,
patakcsobogás, apró kavics, égbe nyúló szikla,
tudós, jó barát, mindenkit megértő odaadás,
belülről jövő tűz, kéz a kézben, család, otthon, megmaradás.

a mindenség takarója alatt sok minden hát.
de semmi gőg – sem árulás, sem alakváltó képmutatás.

le kéne csöndesen, szépen vetkőzni,
alá szállni, önmagunk vermeibe lemenni –
ha kell, lelkünkig leásni,
rájönni: ki miért, kit talált ki.

Morzsák a terítetlen asztalon

magas domboldal alatt lakunk,
a város idelent – látod
odafönt a temetők,
az ég öleli őket.
nekünk már csak a hiány fáj, mondta nagymama
se filozófus, költő, se szakács, orvos, festő
vagy szerető, se múzsák, se kávéház,
szétesnek, buta lázadásba fúlnak,
mert amikor rád tör a mérhetetlen idő,
a pillanat örök lesz,
jön a semmi, a halál, a félelem.
régii titkos vágyak nincsenek már, nincs
mi pótolhatná a csodát –
társadban az ölelést, a csókot,
a szerető és féltő odaadást.
mert nincs mi kellene, mit kívánsz, mi feltölti szíved-
lelked tartalmát, mit továbbadsz,
csak marad mi ott maradt, mint morzsák
a terítetlen asztalon
a falakon innen és túl, odaát,
csak a tűnődés jutott, mint örök és szép álom,
mert el ne feledd – isteni gondolatok közé
fészket rakott madár vagy:
költész, nevelsz, tovaszállsz.

NÉMETH ISTVÁN PÉTER

A szellemi örökös hagyatéka

In memoriam Rónay László

Valahányszor szeretett Magistereiről kellett szólnia, nyomban nyitott könyvvé tette életét, s átpergette lapjait...

Kenyeres Zoltán három esztendeje írta le a következő mondatot: „*Rónay László szellemi öröksége hatalmas.*” Idézem, hiszen először magam is Rónay László édesapja hatalmas oeuvre-ének verseivel, műfordításaival, drámáival, forgatókönyveivel és szépprózájával ismerkedtem... Kamasz diák voltam, pápai. Dacos *Vigilia*-olvasó. Kis elszánt, mert azért azt tudtam, nem egészen rendjén való dolog az, hogy nincsen, aki helyeslje, hogy a Várkertben egy piros padon a katolikus folyóiratot is olvasom. (A nyolcvanas években majd a Ménesi úti 11–13. kertjében, rigók között Márai Sándor könyveivel vétkezem.)

Pedig büntelen voltam abban, hogy Takáts Gyula emlékezését Egry József-re azokon a hasábokon találtam meg, amelyek nem az akkori iskolákba, hanem templomokba érkeztek elsősorban. Nem tudhattam, hogy Rónay László tanár úrnál fogok szigorlatozni majd 1981-ben. S hogy e másodév végi vizsgám, tán először és utoljára, mennyire izgalommentes lesz, egyszerűen attól, hogy kedves tanáraink előtt adhatok számot, hogy ezt meg azt is olvastam már... (Nem büntudat nőtt bennem, hogy ez s még az a mű sem volt kezemben. S hogy az irodalmon innen vagy túl mi mindent nem tettem! E. Fehér Erzsébet tanárnővel együtt végig helyeselték a diákéletemet. S mondhattam, mondhatom, egészen ez év szeptemberéig, Rónay László tanár úr figyelme és bizalma kísért.)

Első soraira, amiket olvastam tőle, egy Fejér megyei szépirodalmi antológiában leltem. Két novella volt. Olyan Mándy Ivános mondatokkal, de erre csak esztendőkkal később jöttem rá. *Szimfónia* és *Nyugdíjban* volt a két elbeszélés címe. Megnyerte tetszésemet Kalász Márton szerelmes verseivel (a *Viola d'amour*-ral) egyetemben az ihletett széppróza. Szüleim polcára visszatettem a kötetet, még 1970-ben jelent meg, mivel az alföldi előfelvételis évem következett Hódmezővásárhelyen. (Középiskolás koromban látott napvilágot Rónay László kismonográfiája, amit keresztapjáról, Thurzó Gáborról írt. Nem tartotta sokra a saját művét, az első opuszát, de Thurzó-ról, a Váci utca epikusáról igen szépen mesélt már a nyolcvanas évek első felében. Emlékezett a nagy szenvedőre, aki nagybetegen vigaszra várt a környezetétől, s hogy talán megcáfolják daganatos betegségének végkifejletét, amiről értelmével nagyon is tudott. Rónay tanár urat is már ekkor foglalkoz-

tatta a mulandóság. Gyakorta jutott eszébe keresztapja kétségbeesése, amikor a Farkasréti temető fáinak lombzúgását meghallotta. Azt mondta nekünk, semmivel sem könnyebb a keresztény embernek a búcsú a léttől, mint az anyagelvűnek. Babitsot citálta: „*ha meghalok, egy tenger sülyed el...*” Emlékszem, ezen nagyon elgondolkodtam. Most föllapozva Thurzó-monográfiáját, megint eszembe jut, hogy a magabiztos emberek nagyképű kijelentései helyett mennyivel többek lehetnek a keresőfélék bizonytalanságukban is szép sejtelmek. (A Heisenberg-féle határozatlansági relációra biztosabban lehetett építeni a 20. században, mint a legtöbb ideológia harsány jelszavaira.) Valami, ami örök is, nem csak aktuális. Tán erről is szólt számára már Thurzó Gábor regénye, *A szent*. Kosztolányi és Márai nihil általi megkísértéseit többször vizsgálta Rónay tanár úr, s figyelmeztetett, hogy sem a szépérezete, sem az erkölcsi érzéke (s a kettő mélyen összefügg!) nem hagyta cserben a két író.

Thurzónál a kételkedés szintén valami főbb igazság érvényességét erősítheti meg a regénybeli prelátusban. Arra kéri a Jóistent, hogy ördög ügyvédjeként – kételkedéseivel is – az ő dicsőségét szolgálja. De „...*miközben Gregor István titkát igyekszik megfejteni, megérti, hogy nem egyházi, nem szentté avatási perrel bízták meg, hanem politikaival.*”

*...semmivel sem könnyebb
a keresztény embernek a búcsú
a léttől, mint az anyagelvűnek.*

Kaszap Istvánról, mert, hogy ő volt a regény főszereplőjének modellje, később, a kilencvenes években, nagyon szépen írt Rónay László, amikor már elsősorban nem a csodákról, nem az imameghallgatások ezreiről szóló jegyzőkönyvek számítottak a legfontosabbaknak (a dokumentumokat amúgy is időközben, 1948 novemberében megsemmisítette a hivatalos gépezet), hanem helyettük a Kaszap-kultusz befelé fordulása, elmélyülése lett lényegesebb a szentté avatási pernél.

Kaszap István életszentségében Rónay tanár úr irodalmi példaképeinek testi-lelki szenvedését láthatta viszont. Babitsét, Kosztolányiét vagy éppen családtagokét. A következőre intett: „...*e nehézségek között meg kell tanuljunk áldozatot hozni úgy, abban a szellemben, ahogy Kaszap István tette. Elfogadni a fájdalmakat, az elmúlás tudatában élni...*” S hozzátette, tisztában van azzal, hogy ez: „...*nagyon nehéz dolog.*”

Első óráján szeminaristáinak mindig Márai Sándor *Halotti beszéd* című költeményét olvasta föl. Pedig már és még nem volt publikus. (Majd csak 1984-ben vehetem kézbe Nagy Kázmér *Elveszett alkotmány* című könyvét, amelyben szerepel a Márai-vers mint szemelvény.) Így vallott Rónay László a *Halotti beszéd*ről: „A hazához, a nyelvhez, a hagyományokhoz való töretlen hűségnek kevés megrendítőbb és hitelesebb vallomását ismerem. Ez a vers azt sugallja, előbb-utóbb menthetetlenül elmerülünk az időben, új és új rétegek rakódnak sűrünkra, de személyiségünk emlékezetére is.”

Főolvasva csonkítatlanul a verset. Király István tanszékének volt oktatója, amely a kor legtöbb másképp gondolkodóját tisztelte meg katedrával. Többre sohse vágyott. Ott senki nem hasonlított a másikára, csak egyben: az emberi és művészi értékek tiszteletében.

Tanítványait kivétel nélkül becsülte, az írókat nem mind. (Közülük szigorúbban ítelt meg többeket, akikről többet tudott nálamnál, de sohasem tartott vissza egyetlen jelzéssel sem attól, hogy jót mondjak róluk.) Általános iskolától egyetemig: a tanítványai is viszont szerették. Fiatal korában hajnalban kelt, hogy időben a bicskei iskolásoknak megkezdhesse az óráit, akik közül az egyik lurkó a tanévnyitón fölnevetett: – Nézzétek, itt jön a Döbrögi! (Ez volt a korabeli Veni Sancte.) Aztán dehogyis a Ludas Matyit megbotoztató uraság jutott eszébe már a diákságnak, a szülők libasültet hoztak be tiszteletük jeléül. Így szerették volna megköszönni, hogy a gyermekeik kedvéért is mindig kifogástalan öltözetben, öltönyben jelenik meg az iskolában a tanár úr. A cigánygyerekek és szüleik néhány év múlva azzal a kijelentéssel tüntették ki, hogy akár vajdájuknak is elfogadták volna. Egyszer a koromsötét budai éjszakában Rónay tanár úr és családja a Kelenföldi pályaudvarról tartott haza, de útjukat állta egy társaság. Hamarosan úgy nyílt szét az a galeri-féle, mint Mózes előtt a Vörös-tenger. Fölsimerte kedves tanárát az egyik

Nagyvilági Főcső. (A tanár úr éppúgy mély rokonszenvet érzett a szegények, a dosztojevszkiji vagy gorkiji figurák iránt is, akár kedves írója, Mándy Iván. Ottliktól tudtuk, hogy veregségben élünk, s ettől még a győztesek távlatánál is túl várhat ránk az időben hónál tisztább kegyelem. Csak nem kell szavalni, Csutaktól is el lehet tanulni a létezésből egyet s mást, s éppen csak úgy, méltósággal, ahogy a rollerverseny elvesztését.) Egy intellektüelebb szférából egyetemista tanítványai is kifejezték a nagyrabecsülésüket, volt kiből filozófus, volt kiből irodalomtörténész lett: N. Pál Jóskából, az Eötvös kollégistából azonosmód szívébe zárt kolléga. Boros Gábor, Ruttay Helga is hallgatták. Kosztolánczy Tibor, Szabó T. Anna szintén a tanárunknak vallják Rónay Lászlót.

A Ménesi úti irodalomtudományi intézetben Pomogáts Bélával osztozott egy munkaszobán. Kormos Istvánról készültem írni, józan eligazítást adott, hogy lehet, de mégis hogyan kell akár a szerelemgyermek életrajzát is megírni? Az Eötvös Collegium budai és régi iskolájának, a piaristáknak pesti épülete illett hozzá. Jó volt látni, ha megjelent a falak közt. Lépcsőkön, folyosókon. Én nem a bicskei gyerkőc őszinte szemtelenségével, csak a húszéves hallgató kicsit sznob tudálékosságával a szellemes, titkokat, bűneseteket is megfejtő, korpulens külsejű Brown páterhez mértem a tanár urat. Most már bizonytal tudja rólam ezt is. A derűt, amit akár a röpke találkozásokba csempészett, megbecsültem, beosztottam a fővárosban. Emlékszem, mennyire szerették – Pomogáts Bélával együtt – Takáts Gyula költészetét. Amikor elkeseredtem a kilencvenes évek elején, s ilyen is volt, panaszkodni kezdtem, ő azt mondta a telefonba, hogy vissza a munkához, Pista, csak semmi cicózás... Sic! Nagyon jólesett. Mint egy Ottlik Géza-i hátsón billentés. Holott ő pontosabban látta, reálisabban mérte föl a bajt: a pénz értékek fölötti egyeduralmáról első között jelentette ki, hogy baj van a kréta körül.

Rónay László – fotó: Czimbal Gyula

Rónay László tanár úr munkáit mind a kollégák, mind a róla, életművéről készített bibliográfiák pontosan őrzik. Magam csupa személyes adalékkal szolgálhatok a portréja kirajzolásához – az ő könyvcímét parafrázálva –, szabálytalan, de részemről személyes arcképhez.

Bár nem tartoztam írói szekértáborokhoz, csak balatoni legényként ragaszkodni szerettem volna a 20. századi irodalmi tanszék közösségéhez innen, a tó közeléből. S úgy éreztem – ez a megbocsáthatatlan orcátlanságom maradt csak meg –, munkáimmal tudnám ezt leginkább kifejezni.

IPiros füllel hányszor szégyenkeztem, hogy ők adták tanújelét a hozzám való ragaszkodásuknak, ők voltak, akik jót mondtak rólam. A Király-tanszék tanárai: Czine Mihály, Vasy Géza, Fráter Zoltán, Tarján Tamás vagy Bárdos László... És Rónay László. Akikkel azonosmód vagy előbb-utóbb össze is tegeződhettem. A legtöbbjükkel elfogódottan váltottam szót továbbra is. Hiszen Márai Sándor szorította meg még Rónay László kezét, vagy adhatott barackot fejére. A tanár úr még hallotta a Budára hulló világháborús bombák robaját. Őneki Kosztolányi és Ottlik között eleven hídként állt meg, személyesen, Márai, aki családva Európában mégis magyar nyelven alkotó európai író maradt. Milyen szép, hogy a tanár úr megfogadta, hogy egyszer könyvet ír Márairól. S beváltotta a magának tett ígéretet. Megrendülve olvastam tőle, hogy a Márai-regénybéli Csutora nevű kutyus pusztulásának legfőbb okát ugyanúgy a szeretethiányban látta, mint Édes Anna tragédiáját. (Kosztolányiról 1977-ben, Márairól 1990-ben jelent meg monográfiája.)

Tőle tanultam – többek közt – azt, hogy akiket nem tanítanak, s akiket esetleg el is feledtek, ugyanolyan mély szellemhangokon üzennek, mint a tankönyvekben és a kánonokban joggal szereplők. Így Toldalagi Pál versei is velem. Toldalgiról azt mondta, hogy ő a költészet Nemeceksje. (Van tehát Bokája, Gerébjé, és vannak vörösingesei. Utóbbiak igen tisztességesek Molnár Ferenc regényében!)

Nem csupán monográfiákat írt (Devecseriről, Képes Gézáról, Tersánszkyról, Sík Sándorról vagy Mécs Lászlóról például), de elmékedései, önéletrajzi ihletettséggű ifjúsági regényei is figyelemreméltóak. Naplószerű följegyzései, lírai tudósításai a nyári Balatonról, az őszi Szárszóról bölcsék és líraiak. Érdemes lesz egy-egy mondatáért majd visszalapoznunk a

tanulmánykötetei mellett a periodikákat. Úgy éreztem bizonyos megállapításainál, hogy önnön eszményeit is ars poetica szerűen képviseli, holott valaki kortársról s műről fogalmazott a legpontosabban. Amikor például Gergely Ágnesről szól: „*Ez a felelős, elsősorban az emberre orientált szemléletmód nyilatkozik meg abban is, hogy sajátos értéket tulajdonít a jóság eszményének és gesztusának.*”

S amikor Pilinszky Jánosról: „...*a huszadik századi embernek nem elméletek vizsgálatására van szüksége, hanem nyílt és őszinte beszédre.*”

1994-ben egyik postájában röviden írt csak sebéről. Traumatológiai értelemben, egy szóval sem a lelkiekről. Akkor már nem volt főszerkesztő. Viszont megírta az *Erkölc és irodalom* című irodalomtörténetét, azt az igazán belőle fakadót, amelyben ismereteit olyan rendbe állíthatta, amely eltért az intézeti robotban készült akadémiai háromkötetes Nagy Sósától. (Ami a hatkötetes Nagy Spenót örökébe lépett.)

Nyugdíjas korában születtek a novellákba hajló költő- és íróportréi. (Számára is eljött a nyugalomba vonulás első napja, mint a fiatalkorában teremtett novellahősének...) Irodalomtörténészként a szépírónak adta át a tollát, s nem is akaródzott visszakérni tőle. A *Búvópatakban* olvashattuk az *Elárvult panoráma* (Éltre keltett írók, tudósok) fejezeteit. Hús-vér emberként hozza élményközelbe a legjelesebb alkotóinkat, köztük Juhász Gyulát, Krúdyt, Németh Lászlót, Berda Józsefet... Lám, nem Madame Tussauts-nál járunk. A költők zakóit akár meg is simíthatjuk egy pillanatra mindazért, amit ránk örökítettek. Olyan érintésközelségbe idézi meg őket.

Legkedvesebb számomra a Mándy Ivánról szóló rész. A Teleki tér poétája (Kormos István igenis költőnek tartotta a két lírai prózát művelő szerzőket: Krúdyt és Mándyt!) Mándy bármikor fölhívhatta Rónay tanár úr fiát, ha valamilyen adatra volt kíváncsi a futballtárból. (Rónay László s e sorok írója, a tanítvány, gomfocizni is szeretett.) A tanár úr egyik leánya Mándy Iván szépprózájából írta a szakdolgozatát. Egyszóval szinte családtagot ábrázolhatott Rónay László. (Édesapja szintén remek írónak tartotta a tragico-groteszk novellák és regények szerzőjét. Tehát három nemzedék hangja hallatszik Mándy dicséretére. Nem szűnt meg évtizedeken át a tanár úr egyik Mándy-regény, a *Huszonnegyedik utca* emlékezetes képére utalni... Mándy elképzelése szerint ugyanis „*kell lennie valahol a mi kis világunkban is olyan helynek, ahol nyugalom van, nem egymás torkát szorongatják, nincsenek kivételezettek, mesterségesen felpumpáltak, akiket majd levadásznak.*” E hely után vágyva indul meg a menet. Befér a sorba minden „lehangyott”. Újra és újra citálta e regényrészletet Rónay tanár úr.

Egyik könyvének a címe Nietzschevel és az Abschied von Gott! jelszót kiadott modern Európával egyszerre perel: *Isten nem halt meg.* (A huszadik századi magyar spirituális líra. 2002)

2016-ban pedig az – általam fentebb idézett – recenziója fölé azt írta: *Mándy halhatatlan.* Egyik Mándy-regény végéről pedig azt mondta: Minden befejezés valami újnak a kezdete. Higgyük: most is.

S hinnénk-e, hogy Mándy Ivánnak már a 100. évnapja közeleg az idej karácsonnyal? Tudjuk, hogy hol ünnepli, bár aligha csinál belőle nagy felhajtást. Ülnek a mennyei asztalnál. Így tart seregszámát Rónay László tanár úr felettük: Ágnes, Cipi, Kálmán, Balázs, Gyurka és Iván. A tanár úr csak kicsit ment előre, mert hát egy centenárium mégsem gyerekjáték. Fontos az, mint egy rangadó. Ki tudja, nem lesz-e az is?

Kedves Pista!

Könyvekkel vettem levedél ei a fordításokat, a Veronika

napján szép! Most vasárnapom én is a Balatonhoz, remélem, idgen

elképzelés marad az idő. Sok könyvet vigyek: Mándy, Kékes, Pál,

Pál, Kékes, Pál, Kékes, Pál, Kékes, Pál, Kékes, Pál, Kékes, Pál, Kékes, Pál,

napjaimat. Jó főként a kiválasztás!

Arvival köszönöm!

Mándy

1992. VII. 24.

Rónay László

Forgácsok

AZ ARGONAUTÁK. Hajnal Annával foglalkozva olvastam végig rövidletű folyóiratukat, az *Argonautákat*, amelyet Trencsényi-Waldapfel Imrével szerkesztett. A tudós professzor akkor a harmincas évek irodalmában is fontos szerepet játszott: *Horatius noster* című válogatásával az antikvitás nagy költőjét idézve a humanizmus üzenetét tolmácsolta, a *Pásztori magyar Vergilius* pedig egy a háború miatt megvalósíthatatlan világ-irodalmi békeantológia egyik fejezete lett volna.

Nem gondoltam, hogy az *Argonauták* a szívéhez nőtt, hiszen amikor bennünket tanított, a munkásörök egyenruháját viselte, és úttörőnyakkendőben pompázott. Hasznos kezdeményezése nyomán a végzett latin szakosok időnként tudományos konferencián vettek részt. A bicskei általános iskolában nem sok közöm volt a klasszika-filológiához, úgy gondoltam azonban, hogy megmutatom magam, s beneveztem az *Argonautákról* szóló előadással.

Felolvasás közben az elnöklő professzorra tekintettem, s elképedve tapasztaltam, hogy könnyeket ejt. Szünetben szobájába hívott, és felelevenítette emlékeit a folyóiratról, melynek József Attila is tervezett verset adni. A beszélgetés végén megajándékozott bekötött példányaival. Legnagyobb döbbenetemre fiának szólított, és arra buzdított, foglalkozzam alaposabban a kor irodalmával. Segítségét ígerte. A találkozónkra nem került sor. Kínai elhajlónak nevezték – nem nagyon értettem a jelenség mibenlétét –, hamarosan elhunyt.

Olykor-olykor belenézek az *Argonautákba*. Mindig tanulok belőle, színvonalas, elmélyülésre indító folyóirat volt, az antik humanizmus üzenetét hozta a romló, háborúba forduló korba. Sok hasonló kísérlet született akkoriban, például az *Apolló*, a *Vigilia*, a *Válasz* stb. Más világ volt, az írók és gondolkodók átérezték felelősségüket. Ez a tulajdonság manapság kevesebbüket jellemzi.

Én szeretnék kevésbé bölcs lenni,
kevesebb gonddal, bajjal, fájdalommal.

Ám nincs mit tenni.

MÁRIAREMETE. A megkopó *Új Ember*ben szép fénykép látható a máriaremetei Mindszenty-zarándoklatról. Nem emlékszem pontosan, 1947-ben vagy 1948-ban, a Dédivel és anyámmal részt vettem egy fogolykiváltó zarándoklaton ugyanide. A célnál Mindszenty mondott beszédet. Mi a nagybátyámért zarándokoltunk, hogy Mária segítse haza (hamarosan megjött az orosz fogságból, „élményeiről” sosem beszélt, egyszer elárulta, a helybeliek nagyon irigyelték őket, mert rendszeresen kaptak enni, a csodás kolhoztagok az elvetett zöldségeken éltek. Róluk írt ódát Veres Péter.) A beszédre nem emlékszem. Egész úton énekeltünk, nagyon elfáradtam. Mária hazasegítette nagybátyámat, a „fogolykiváltó” jelző valósnak bizonyult. Mentünk le a Pajzs utcai lépcsőn, s megpillantottuk, amint rongyosan és koszosan jött szembe velünk. Nyakába borultam,

nagyon szerettem. Laci embernek szólítottuk a családban, én voltam Lacika. Egyetlen fia, Gyurika ma szociális otthon lakója, képtelen önálló életvitelre. Szerencsére jó helyen él Vácott.

APOLLÓ. Ahogy visszaraktam az *Argonautákat*, mellette az *Apolló* című folyóirat terpeszkedik két kötetben. Láng Jóska adta ki, kaptam egy tiszteletpéldányt. Amikor *Az Ezüstkör nemzedéke* című könyvem írtam, elolvastam az eredeti kiadást, melyet Gál István szerkesztett és kedves professzorom, Bóka László dolgozott mellette. Jót mulattam egy szerkesztői üzeneten, amely Bókát az Ady utáni kor legnagyobb költő-ígéretének mondta. Kiváló érzékű irodalomtörténész, remek tanár, közepes regényíró volt, *Őszi naplóját* sokan szidalmazták, én szerettem, költőnek azonban nem mondanám. Még élünk páran, akik nagyon szerettük és tiszteltük. Ferenczi Laci volt legnagyobb rajongója, ő tavaly vált el tőlünk. A folyóirat a közép-európai humanizmus otthona akart lenni. Gál István már akkor szembeszállt Németh Lászlóval. (Bóka is, emlékszem, gratulált apámnak, amikor arról írt, az olvasó számára érdektelenek az író vérnymásáról való közlései – a hívek lázadtak, az ellenfelek ujjongtak; Bohuniczky Szefi néni temetésén békültek ki egymással.) Az *Apolló* programjának ez a része ma is időszerű, bár Közép-Európában kezdünk lemaradni a többiek mögött, szegény Klebelsberg nyilván fejét fogja a mennyek országában, ha a mai oktatáspolitiká dűlására tekint.

ÉJSZAKA alvás helyett forgolódtam. Bal lábamon nehezen – vagy sehogy sem – gyógyulnak a sebek, pedig szegény Judit a lelkét kiteszi. Este a kötés cseréje után fájtak, csíptek, így telt az éjszaka. Ráadásul a másik lábamon egy akkora víz-hólyag keletkezett, amekkorát sosem láttam. Judit kiszúrta, szabályosan fröcskölt belőle a víz. Nem jó megöregedni, hiába buzdítanak, hogy bölcsőbb lesz az ember. Én szeretnék kevésbé bölcs lenni, kevesebb gonddal, bajjal, fájdalommal. Ám nincs mit tenni. Csak szegény Juditot sajnálom, állandó rettegésben él, nehogy nagyobb legyen a baj. Pedig nincs mitől tartani: a gyerekek és unokáink is nagyon szeretik egymást, nem fognak marakodni, s nemhogy kitérnék a mamát, inkább nagyon szeretik.

Annak idején Kardos Klára gondozásában jelent meg az *Öregsziünk, de győzzük* című könyv (bécsi kiadás volt). Ami azt illeti, elég nehezen győzöm. Kibírhatóvá teszi a szeretet, amelyet napról-napra megtapasztalok, s ami valóban erőt ad. Talán Őcsinek még szüksége van rám, de egyre kevésbé, nagyon dicsérik a *Népszavában* megjelenő írásait. Éjszakánként, félig éberem, azon is el-gondolkodom, jó helyen van-e. Elég gyenge újság, igaz, manapság a magyar napilapok olvashatatlanok (*szegény Magyar Nemzet...*). Mindent a politika és a pártokhoz való tartozás ural. Ha eszembe jut, hogy valaha Kosztolányi, Márai és hasonló kvalitású írók adtak műveikből a jól fizető újságoknak, arra gondolok, hogy évek óta egyetlen petákot sem kapok írásaimért a lapoktól és a folyóiratoktól. „*Megérdemli a munkás a bérét.*” Már ha megkapja...

Vándorok, véredek, angyalok

Olvasólámpa
KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Kaiser László válogatott és új versei

Újfént elmondhatjuk: egy sokoldalú szerző válogatott és új verseit tartalmazó kötete a *Vándorok, véredek, angyalok*. Meghökentő és különös cím ez, egy energikus és szókimondó költő lírai termésének a java.

Tanulmányok, interjúk, novellák, portrék és persze versek után ez a huszonharmadik kötete. A cím egyébként utal a személyiség összetettségére is, arra, hogy az ember élete során különféle éneket él meg. (S hogy a szójáték se maradjon el: különféle énekekkel...) Van úgy, hogy győztes, van úgy, hogy vesztes és áldozat. És van úgy, hogy angyal, és van úgy, hogy ördög vagy véreb. Azt is mondhatjuk némi közhelyes ízzel, hogy az élet meg vándorút. Esetleg zarándokút is?... Egyébiránt ezt a furcsa összetettséget a *Ha űz* c. négysoros is jelzi: „Isten ha űz / Ördöghöz űz / Ördög ha űz / Istenhez űz”.

Egy interjúban maga a költő így szolt minderről: „...vándorolunk, vándorolunk, s közben bennünk és körülöttünk angyalok s véredek: tények, viaskodások, felmutatások nem kerülhetők el... S amit az ember (költő) lát, tapasztal, rögzíteni kell...” Emberi és költői közérzetének hiteles tükre is ez a könyv, ez a válogatás, nem több, mindössze mintegy másfél száz oldalon, 1975-től máig. (A „véredek” szó egyébként már 2012-es kötetében is irányjelző volt, ott *Galambok és véredek* cím alatt.) Az új kötet hat ciklusából csak az utolsó tartalmaz új verseket, szám szerint tizet.

Kaiser László

Nem várom

Nem várom és nem jön felém
senki sem, ki elhagyott,
nem várom a feltámadást,
pokol bennem, megvagyok.

Örökifjú, árva kamasz –
szépülnek az öregek,
valami sűg, van még időm,
maradok itt, nem megyek.

Minden torzó, minden teljes:
sivatag és tengerek,
fényes láncok, gyermekkezek –
mennyország lett köztetek.

Szép a kötetnyitó „mottóvers”, az *Embernek fia vagyok én*. Lendületes kezdőstrófája: „Embernek fia vagyok én, / arcomon annyi minden látszik, / eljutottam csapásokon / ama tölcséres hurrikánig...” Nyílt, itt-ott nyers beszéd jellemzi másutt is, erő és szenvedély, indulat és erő. Műveli a dalformát, és ez a mód különösen alkalmas közlendője közzétételére. A kezdetektől vallja, hogy „a győzelemnek ára van”, és, hogy: „...a tévedés / a veszteseknek bűne lett...” (Tájak) És van úgy, hogy mives dalszöveget ír, olyan rigmusokat, amelyek kiáltanak a megzenésítés felé. (Naplórészlet) Nem véletlen, hogy Dinnyés József is zenésített meg Kaiser-verseket... Protest-songnak is fölfogható szövegek az ilyenek egy útját kereső ifjú költő tollán. Bennük is ott a nyitottság, a másik ember, a világ, Isten és a létezés lényege irányában. Érzékeljük a tékozló élet és az istenkeresés feszültségét is.

Költőnk sosem bőbeszédű. inkább jellemzi a tömörítés igénye. Sajátos *Ars poeticája* is erre példa: „Vagyok: a legegészségesebb / beteg ember // Vagyok: / a legbetegebb / egészséges ember”. Van ebben némi lázadás, másutt meg lázadás az igazságtalanság és az erkölcs gyalázása ellen. De nem idegen tőle a meghitt vallomás sem, a legközelebbi társhoz, a feleséghez és munka-

társhoz fűződő ünnepélyes érzelmek kimondása. A *Karácsony veled* című, Helgának ajánlott vers befejezése így szól: „*Tiéd a jelen, a jövőm, / szolgáljanak múltam árnyai – / és hódolnak büszkén neked / lelkennek három királyai.*” A szakrális ünnep kiváltotta érzések kapnak is versformát.

Sajátossága ennek a költészetnek a hagyományosnak nevezett, jobb szó híján konzervatívnak tartható verselés, rímekkel és biztos szakmaisággal. Kaiser László nem újít formát, nem veti el évszázadok tradícióit. Mégis azt mondhatjuk, hogy modern dalnok. A rá gyakorolt hatások között említhetjük a népköltészetet épp úgy, mint a közéletiséget. Ez utóbbihoz tartozik rossz közérzetének több megnyilvánulása számos művében. Ez természetes számára, hiszen jól ismeri a világ változásait, az emberi kapcsolatok minőségét. Kutatja az okokat is az „*Isten nélküli égbolt alatt*”.

Emlékezetes verseket ír emlékül vagy ajánlással olyan elődökhöz és kortársakhoz, akik fontosak számára. (Nagy Gáspár, Kőrösi Csoma Sándor, Baranyi Ferenc, Szabó Lőrinc, Csernák Árpád, Márai Sándor, Szervác József.) Olyan személyiségekhez, akik a magyar irodalom és kultúra különböző irányjaihoz

Szente B. Levente 1985

*Öt bözödújfalvi lakos emléképe, gondolataik a pusztulásról, és ami utána jött.
Úton Bözödújfalun fele a falutalálkozóra,
2017. augusztus első szombatján.*

Sem ajtó, sem kapu, csak könnyes szemek vannak,
az ablak alatt törött virágcserep, egy rozsdamarta ásó,
véső, kalapács, maréknyi görbe szeg, kettétört szabóolló,
nicsak! a veranda korhadó deszkái között
nagyapa ezüst óralánca.

Az udvaron sár, emlékszem, előbb térdig ért, aztán derékig,
míg el nem lepott emberfeletti magasságig mindent az ár,
ami nem omlott össze, azt elbontotta a jó nép,
mint ahogy a házakat, lassan az emlékeket is.

És a boltot, az istállókat, csak a templomok maradtak
tanúk kellene, mert ott vannak a temetők,
ott nyugszanak mindazok, akik itt laktak, éltek-haltak,
de sosem hittek volna ilyen aljasságnak.

A dolgokat nevén kellene nevezni,
semmit a feledésnek, senkit hátrahagyni,
többé soha, de soha nem szabad,
történeted, az utódoknak ezerszer elmondani.

A világnak tudnia kell ki vagy, honnan jöttél,
tudnia kell, te nem egy turista látványosság vagy,
s akik elpusztították lakóhelyed, annyival tartoznak neked,
hogy amikor a faluhelyen őseidről megemlékezel,
öt percnyi néma csönddel, hallgassanak tisztelettel.

tartoznak, ám az értékközpontúság a meghatározó ebben a tekintetben. És számol a „*fogyó idővel*” is. Tőle (is) tudom, hogy nem rohan az idő, hanem fogy... A téma persze örök, legalább az antikvitás óta. Ugyanakkor tény, hogy ennek tudata beárnyékolja a mindennapi életet. Így szól a *Fogyó időben* második versszaka: „*Így van ez rendjén, felejt a gyermek, / a titkokból még is őriz valamit, / ami marad, segít elviselni / a fogyó időnek furcsa kínjait.*”

Másutt fontos számára a „fönt és a lent” közötti létforma, más szóval a föld és az ég közötti lebegés. A két szint együttes hatása. Ilyenfajta világlátás lehet ott olyan művek háttérében is, mint a szülők emlékét megidéző két „ikervers”, a *Nem gyógyít* és a *Becsukódott*. Az egyetlen anya és a kagylóként becsukódott apa hiánya miatt érzett fájdalom szép megnyilvánulásai.

S aztán az újabb versek sora, *A homogén vándor* c. ciklusban. Ilyenkor arra is figyel az olvasó, hogy van-e változás, elmozdulás a korábbiakhoz képest. Esetleg egy merőben újszerű pályaszakasz kezdődik-e? A cikluscímadó, és ezért nyilvánvalóan különösen hangsúlyos vers jórészt megadja a választ ezekre a kérdésekre. Ez a mű számomra arról tanúskodik, hogy az eddigi utat kívánja folytatni a költő, miközben nem tántorítja el semmi igazától. Szemben a „*pofámba hazudott hírekkel és vad tényekkel*” abban az állapotban, amit így határoz meg: „*látok már mindent égből és gödörből*”. Van ebben dac is, meg „*küldetéses vétő*”, hogy Adyt se hagyjuk ki a rá gyakorolt hatások közül. (Nem véletlen az sem, hogy az *Akinek nem inge* élen tőle való egy mottó.) És nem mond le a költészet szerepéről a mai valóságban sem. Itt éppen így szól az utolsó versszak: „*Vagyunk azért, lenniünk kell, / látunk, írunk, szólunk, / nem hódolunk, száll a vers: / ha már ez a dolgunk.*”

Mit is kívánhat a recenzens végül? Nem mást, mint hogy sokáig szálljon a vers, újabb magaslathoz felé!

BAKONYI ISTVÁN

Kaiser László: *Vándorok, véredek, angyalok,*
Hungarovox Kiadó, 2016

A létnek értelmet adó igék

Látogatóban Farkas Árpádnál, Kányádi Sándor temetése után

Nem vagyok alkalmas interjúalany, mondja, mikor meglátja kezemben a kamerát. Kellemesen hűvös szobájába lépünk, ahol egykor fogadott. Legelőször 1982-ben. Melegség jár át és valami furcsa szorongás. Most döbbenek rá, hogy számos riport rögzítése közben nem jutott időm arra, hogy elmélyülten beszélgessek vele, kinek nevét csupa nagybetűvel illenék írni: FARKAS ÁRPÁD. Iránymutató költő lett. Vallattam a magyar forradalomhoz való erdélyi csatlakozásról, az 1956-os forradalom erdélyi szereplőiről. Ő akkor is beszélt, mert orra alá dugtam a mikrofont, s intelligens ember lévén ebben a beszorított székely létben nem küldött el az Alföldre. Beszélt, és az is megmaradt mementónak.

Most más volt a leterített szőnyeg. Messziről indultam, elhibáztam valamit. Nem vettem észre a forgatagban, Kányádi Sándor temetésének ceremóniáján, hogy ő is jelen van, meghúzódva az öreg almafák alatt. Nem engedett a szorításból a mulasztásos gyötrelmem, ezért másnap bejelentkeztem otthonába.

Őrület! Miért nem szól az a rádió, mint akkor, 1982-ben? Miért ez a végtelen csend? Valaki újraírt valamit? Csupa csönd a világ? Akkor nem csak a rádió szólt, a feleség is kopogott az írógépen. Nesze neked Securitate! Már nincs feleség, elment öt éve. Árpi fejében írógépek kattognak, mert nincs befejezve a nagy mű, nincs megállás, szerkeszt, és szerkeszti mostani életét. Leül, megszokott mozdulattal egy cigarettát húz elő, leteszi elém a kávé, mint régen, 36 évvel ezelőtt, előveszi új, válogatott verseinek kötetét és dedikálja. Nem vagyok jó interjúalany – szabadkozik ismételtelen, de már ömlik is mérhetetlen értékdimenzióban a szófolyam. Rögzítem, s hiszem, olyan lesz, mint szeretném, és amit érdemel a Kossuth-díjas költő, aki nem régen kapta meg városa Pro Urbe díját is, mit otthon kaphat csak az ember, a legrangosabbat. Lássuk, mi lesz belőle!

– Nagy szerénységgel vetted át a sepsiszentgyörgyi Pro Urbe díjat, láttam a kisfilmen.

– Mit kellett volna tennem, mondjam el az *Anyám tyúkját*? Nekem senki nem szólott, hogy beszédet is kellene tartanom. Megköszöntem illedelmesen.

– Mivel érdemelted ki ezt az elismerést?

– Bizonyára azért kaptam, mert a művészetekkel foglalkozóknak is jár ilyesmi. Legutóbb a kiváló Szilágyi Zsolt-nak nyújtották át előadóművészi, karnagy, tanári érdemeiért. Felmutatta, mi az igazi érték, a művész küldetése, kompromisszum-kötésekkel soha nem lépte át hivatása, lelkiismerete küszöbét. A komolyzene-szerető nemzedékek igazi kovásza lett.

– Ott voltál Kányádi temetésén. Sándorunk sértett vad módjára távozott vagy szelíd őzként?

– Kányádi nevét a sértődésekkel kapcsolatosan meg lehet említeni, mert ő sokkal színvonalasabban gondolkodott ahhoz, hogy megkerülhetetlen ember is maradjon, ellenségeit is idejében, még java férfikorban beszerezze, hogy ereje is teljék megküzdeni velük. A köztünk lévő korkülönbséget a Nyikó mosta egybe, mert én még diák voltam, mikor ő „nagyon öreg ember”, a harmincat jóval meghaladva. Aztán ahogy telt az idő, az emberi természet különbözőségeiből adódó távolságok mindjobban csökkentek és barátsággá szelídültek. Mesélte, hogy Tamási Áron is olyanformán fogalmazgatta a Nyikó és Küküllő mentiséget, hogy elég rusnya dolog, mikor falu felől jött férfiember ivás közben gargarizál, s csók közben a fehérnépnek csak csücsörít. S ha kihívója támad, inkább futtára fogja, s nem áll meg a sarkán. Tamásit is körbeáronkálták a pesti flaszteren, kicsit csodabogárnak nézték alig évtizednyit késett úri modorával, eleganciájával, de telleggett az idő, s szűk baráti körét leszámítva nyiladozni kezdtek ellenérzői is. Irigyeiről nem is beszélve. Nem véletlen, hogy ő lett a szelíd pesti kávéházi adoma hőse is, miszerint lehuppan asztala mellé az újdondász, egy ugye tegezhetlek bátyámmal, elvégre kollegák volnánk..., mire ő világitó mutatóujjal csak annyit válaszol: kollegáknak kollegák, azzal a csekélyke különbséggel, hogy nem egyformán rakjuk egymás után a szavakat.

Azokban a napokban megváltozni látszott minden, de láthatóvá vált a közelharc is a koncert.

– Meddig fújtatok együtt?

– Á, nem voltunk mi kóristák! E kis muzsikás banda olyan lehetett, mint amiről később derült ki, hogy a Titanicon is hány olyan utas tartózkodott, akik a földi életben találkozhattak volna, de csak a lassan süllyedő hajón ismerkedtek össze, pedig egy vidékről származtak. Kányádinak már második kötete jelent meg, mikor én még elsőéves egyetemista voltam Kolozsváron. Gyakran találkoztunk a *Napsugár* szerkesztőségében, ahol négy kiváló írónk is olyan munkalendület látszatát keltette, mintha napilapot szerkesztenének, különben a magyar nyelvterület legjobb, legszínvonalasabb havonta megjelenő gyermeklapját. Tudta, hogy Székelyföldről valók vagyunk, ezért kivételezett figyelemmel fordult felénk.

– Ez örök barátság lett, vagy eltört valahol?

– Én nem tudok semmiféle törésről. Ő törékenyebb lett ugyan az időben, de legutolsó találkozásunkkor hagyakozó barátsággal váltunk el.

– *Miről hagyakozott?*

– Nem is kellene említenem, annyira családi. Hogy a kisebbik lányom, Kinga, aki Benedek Elek *Cimbora* című lapjának névutódját szerkeszti, minden gyermekeknek szóló írását beleegyezése nélkül használhatja, én pedig a *Háromszék* számára minden tőle származót.

– *Nem kitüntető ez?*

– Persze, nem éltem vissza e nagylelkűséggel, többnyire csak évfordulókon, és véle kapcsolatos szövegek, képek illusztrációként használtam, elvégre barátság mellett szerzői jog is van a világon.

– *Kányádi eltávozott. De vajon hagy-e űrt az irodalomban, kedvelőinek táborában, a Székelyföldön, egyáltalán a létezés bármely részletében?*

– A lelkekben, és abban a közösségben, amelyik megtanult szövegértelmezően olvasni, ott minden bizonnyal óriási űrt hagy. De a közéletben, s még a politikai életben is, dacára, hogy a napi politikába jó érzékkel nem kapcsolódott be.

– *Akkor sem, az 1989 végén megszerveződött, utólag álforradalomnak nevezett játékba?*

– Elég véres játék volt az. Az emberekből felszabadult valami sóhaj: hála Istennek, ennek is vége lett. Hogy lassacskán kiderüljön, semminek nem lett vége. Van akiben eltart ez máig, van akiben csak egy hétig tartott. Én is fellelkesülve, betegágyból kelve indultam el. Felkeresett Darkó Zsigmond sebész főorvos, aki annak idején, az 1960-as évek végén foglalta a Sugás vendéglőben számunkra az asztalt, mely irodalomtörténeti asztallá avanszálódott azáltal, hogy fiatal írók, újságcsinálók, színművészek, s más válogatott cigánylegények egy korsó sör köré hordtuk össze a világ dolgairól egybecsipegetett ismereteinket, szóval ő jött 1989-ben, hogy új élet kezdődik!

– *Té is beálltál a sor(s)ba?*

– Én is felmentem Kolozsvárra RMDSZ-t alapítani, talán olyasféle lehetett a hívó szó: aki magyar, velünk tart. Mondták, ott van a helye mindenkinek. Kányádi Sándor fogalmazta maga számára új alapszabályait: A költészet meghalt, vége, a politikusoké a szó. Ezt játékosan mondta, de benne volt az is, nem érzi, hogy a versnek lenne már olyasféle tétje, mint eddig volt, mert olyan évek lebegtek előtte, amikor embertömegek gyűltek össze egy-egy író-olvasó találkozáson. Ezek attól fogvást ugyan másfajta, de mégiscsak pártgyűlésekbe járnak.

– *Mi történt? A csodák csodája belőlünk csendben elszivárgott?*

– Azokban a napokban megváltozni látszott minden, de láthatóvá vált a közelharc is a koncert. A helyi RMDSZ székében tapasztalhattam, ahol engem is beválasztottak csaknem mindenbe, mondván: kellenek az új arcok, a tiszta nevek. Korábban soha nem éltem szervezeti, mozgalmi életet. Egy-két hét után ezt is odahagytam.

– *Nagyon megszorodott '89 után az ellenállók száma itt is?*

– Ajaj! Feltűnő volt és felháborító, amit láttam, hogy a szabadság megélése abból állt: jórésztük vagy a parlamentbe, vagy más pódiumokra készült felkapaszkodni, ahonnan a néphez lehet szólni, s tisztelet a kivételnek, főként egykori önmaguk átmentéséért.

– *Kányádi is köztük volt?*

– Ő azért nem állt be ebbe a nyüzsgölődésbe, mert ahogyan mondta: túlságosan indulatosnak, lobbanékonynak ismerem magam ahhoz, hogy ebben a közösködésben munkát vállaljak. Közgazdászokra, jogászokra, rendteremtő emberekre van szükség, nem hirtelen felindulásokra.

– *Ő aztán el is némult, egyre kevesebbet írt.*

– Mi távolról úgy véltük, hogy olyan fajsúlyú vers, mint a *Kuplé a vörös villamosról* vagy a *Dél keresztje alatt*, („nézem hosszan vágyakozva / ha feljön a göncöl este / szívemen a dél keresztje...”) felért egy verseskötettel. Mondtuk: ezt a találkoztót még megtartjuk, de nincs sok értelme. Az emberek kezdenek leszokni az olvasásról, a könyvek megdrágultak, a könyvkiadás követhetetlené vált, még az olyanok számára is, mint ő. És egyáltalán: nincs tétje a kiadásnak, de az írásnak sem. Annyi tétje maradt, hogy e hangzavarban lehetőleg ne rekedj be, s füled se duguljon el.

– *Azt írja Kányádi a Krónikás énekekben: „akik elmentek közülünk / nem voltak közülünk valók / mert ha közülünk valók lettek volna / nem mentek volna el.” Ő mégis elment, ez az élet abszurditása. Te nem gondoltál arra, hogy országot váltás?*

– Kányádi nem ment el, csak kényszerből lakhelyet váltott. S én büszke legyek arra, hogy eszmélő korom óta csupán egy tömbházzal költöztem arrébb? Ez helyben maradás csupán, nem a helytállás leképezése. Mikor az Exodus megindult, korábban, mint '89, írtam a '70-es évek elején egy glosszafélélet arról, hogy erdélyi magyar író hűtlenül még nem hagyta el hazáját! Hiszen mindazok, akik különböző okokból távoztak, többnyire csak egzisztenciális magyarázatokkal szolgálhattak volna, hiszen mindannyiunkat ugyanaz a rohadt rendszer burája fődött, vagy szép, őszirózsás képpel élve: marka szorongatta torkunk, hát annyi minden után nem pont most fogok legyalogolni a földgömbörről, hogy e nyamvadt életet ne éljem tovább. Talán még segíteni is tudok ebben-abban, ha látok valakiket, kikben erkölcsi-emberi bizalmam lehet, végzem dolgomat tovább. Egy fenét! Párhuzamosan a letűnt második-harmadik régi román pártvonal életmagra kapásával, a tapasztalat nélkül magukat pozícióba riszált magyar veze-

Farkas Árpád – a szerző felvétele

tőink is, hogy lábuk ne fájduljon, a „kis lépések politikájának” lenni szlogenjével kezdték előbb félretaszigálni, aztán félre-söpörni az igazi tűzcsiholókat, a legrátermettebb férfiakat, kik a legsötétebb időkben bizonyítottak, nem a koncert való alkudozásban, hogy csak a legismertebb Tőkés László vagy Király Károly nevét említsem e korszakból.

– *Nem is fordult meg benned a távozás gondolata? Korábban mondtad: többféle határon keltünk át mindannyian. Keltünk át országhatárokon, régebben ritkábban, mint most, és társadalmi határokon is.*

– Kinek nem? Mindegyikünknek megvolt a maga valós vagy házilag fabrikált motivációja. Nekem az volt a szerencsém, hogy az idősebb és társadalmilag jobban pozícionált barátainak köszönhetően lehetőségem volt még egészen fiatalon világot látnom.

...egyre erősödik mindenütt a régiós tudat, éppen a sokszínűség természetközeli igényének jegyében.

– *Mosóteknőbe szállnak a gyermekek, s egyikük eljut az Óceánig...*

– Nyugaton élő szellemi embereknek és meghívó levelüknek, útiköltségüknek köszönhetően, mint amilyen volt Szépfalusi István Bécsben, Molnár József Münchenben, Püski Sándor New Yorkban, Nagy Paliék Párizsban, 30 éves koromig belekóstolhattam abba a világba, amelyet ha nem látsz saját szemmeddel, még most is rothadó kapitalizmusnak mondanál. Ez nagyban segített abban, hogy büszkén és felemelt fejjel vállalhassam, hogy erdélyi, székelyföldi ember vagyok.

– *Miközben az Egyesült Államokban, angol, német nyelven megjelentek verseid antológiákban és folyóiratokban. Téged is megpróbált megkeresni a magát világfinak gőgölő provincializmus-vádjával, a le nem vethető bélyeg... Úgy élve és maradvá Székelyföldön, a világ egyik csúcspontjában, hogy közben az egész földet magaménak tudhassam...*

– Az volt a baj a vidékeinkkel, hogyha valaki megtanult fogalmazni, írni, szépen ejteni a szót vagy éppen szerepet játszani, festeni, azt rögtön ijesztgetni kezdték: vigyázz, nehogy provincialista légy! Én abból értettem meg, hogy mi a világméretűvé tágítható provincializmus, hogy 1972-ben, tehát négy évvel a diáklázadások után leszállsz a Gare de l'Est-en, Párizs legnagyobb és legöregebb pályaudvarán a vonatról, és mindenütt Lenin, Sztálin és Mao kis szobrocskái fogadnak. Ezek szellemében úszkálnak forradalom utáni mámorban Kohn Bendit ifjai, a nyugati jólét környező világról mit sem sejtő, elkényeztetett fiai, küzdve szovjet, sőt kínai mintájú kommunizmusért, amit már akkor mint közönségesen neoliberalizmusnak lehetett nevezni, s játszottak olyasféle forradalmasítást, amilyent nekünk idehaza gyökeresen más célokkal, a bőrünkre tapadt temérdek szocialista salakot lehányva kellett volna megvívunk. Ez számukra csak félretájékozódásból adódó kaland volt, számunkra az ő mélyre belélegzett provincializmusuk.

– *Elég sokáig tartott ez a kaland!*

– Ez hosszú folyamat. Hány sejt, hány idegrendszer hordozza tovább a szocializmus 40 évét is, hány agyból nem lehet kiűzni az avított gondolatot, hogy kissé másabb irányt szabjon tekintetének.

– *A te költészeted a környezet atmoszférájában fogant. Olyan jellegű versek, amelyeket a világ bármely táján élve nem lehet megírni, de*

a világ bármely sarkában befogadhatóak, olyanok, melyek magukban hordozzák egy történelmi tájegység jellegét, vagy miként egy interjúban nevezted: fűszerillatát (Beszélgetés Bogdán Lászlóval). Mára talán növekedett is érvényük, hiszen mai hullámcsapásokra is válasszat lehet kiolvasni belőlük.

– Nem dicsekednék azzal, hogy sikerült áthangolni magam. Szerencsére, leszámítva azt az egy valamit, a szólásszabadságot, mely ajándékként érkezett, s bennünket, tollforgatókat érintett legjobban, igaz, sokakat el is kurvított, de nem kellett áthangolni hangszereinket. Viszont én is jóval kevesebbet írok. Nem nyugtat meg, hogy úgy láttam, előkerülnek a versek innen-onnan, kezdtek mondogatni róluk az emberek ezt-azt. Ez ugyanakkor gyanús is lehet, mert óhatatlanul napi politikai szálát is fűz magába. Miért nem foglalkoztatott '90 előtt embereket ez, s azt pedig, aki verseimről írt, miért nem foglalkoztatta, hogy e verseknek is lehetett némi halovány részük, semmivel sem több, mint egy tisztességes poétai magatartásnak egy önmagát felszámoló rendszer lebontásában.

– *Volt, hogy tájleírónak próbáltak degradálni.*

– Számos esetben tették ezt, meg is súgván, hogy ezzel védjenek. Olyasmiket olvastam: visszatértem az első kötetem előtti hanghoz, fegyverletevő lettem.

– *Még '90 előtt?*

– Be akartak mosni tájköltőnek. Ez idegesített, mert akkor jöttek divatba a másodosztályú tájképek, akvarellek, melyek se a kort nem fejezték ki, sem a koszt el nem takarták. Én magamat mindig közérzet-fogalmazó embernek tartottam. Verseimnek olyanoknak kéne lenniük, mint a kornak, melyet túléltem, nem bánám, ha lehetnének valamivel szebbek, de semmiféle váteszi pillanataimra nem emlékezem. Én még nem állítottam magamról soha, hogy költő vagyok. Ha unokáitok, dédunokáitok érdemesnek tartanak valamit kézbe venni abból, amit írtam, akkor elmondhatják: igazi költővel találkoztak őseim, tehát: itt az ideje a további Kányádi-parafrazisnak.

– *Mostanság sok kitiüntetést kapsz, Magyarország Koszorús Költője-Díjat 2016-ban, a Kossuth-díjat márciusban, és nem sokkal ezután a Pro Urbe díjat. Mit jelentenek neked ezek az elismerések, és osztod-e Kányádi véleményét, mikor így fogalmaz: „Csak a költő halála után derül ki, hogy az volt-e, amit élete alatt hittek róla, s olykor maga is annak hitte magát. Ha olvasnak és elismernek később is, ez lesz az igazi kitiüntetésem, ha lesz egy ilyen. A többi, a 33 díjam, kitiüntetésem mind szép és megtisztelő, örül neki az ember, de ez ne vezessen félre senkit. Az igazi kitiüntetés az lesz, ha halálom után is mondják majd a verseimet.”*

– Erre kissé nagyképűnek tetsző választ adnék. Én a kitiüntetések előtt kitiüntettem magam azzal, hogy nem sikerült ugyan nagy ívet adni a pályámnak, ahogyan azt az irodalomtörténészek próbálják összerakni, de igyekeztem az egészséget annyira karbantartani, hogy saját utókoromat megélgem, lássam, mondjuk halálom előtt egy-két évvel már, hogy mi történik azután, ha végleg elmegyek. Az odafigyelést már valósággal zavarja a személyes jelenlétem, de az a helyzet, hogy ez olyanfajta foglalatosság, mely arra int, hogy ne siessünk kijelenteni bármit is egymásról, ki mekkorára nőtt életében. Egyáltalán, ha költő valaki, csak azután derül ki, miután legalább háromszor lekaszálják sírjáról a fűvet, – hogy tovább parafrazálgassunk Kányádival, nem csak annyi, hogy mondják-e a verseit. Én a legkevésbé bízom ebben, mert ha ilyen iramban alakulgat a világhálóba gabalyodott édes jó anyanyelvünk, idézőjelben: „megújhodása”, akkor nem hogy nem

fogják érteni, mondani, csak gyök és rag marad minden, amit nyögve ejtenek. De ez csak játék az ismeretlennel.

– *Kányádi egy idő után szintén abbahagyta a versírást, mondván, hogy az nem öreg embernek való foglalatosság, de lobogott tovább, vitte verseit településről településre, mert hát a vers az, amit mondani kell.*

– Én nem vagyok ilyen jokulátor alkatú énekmondó ember, sajnós, de ez is az ő nagyszerűségére vall, mert húzhatta volna kalapját homlokába, mellére tűzve Herder-, Kossuth-díjait, a Nemzet Művésze kitüntetését, kenyérgondjai nem lévén elnyújtózhatott volna babérijain. Hála Istennek nem ilyen alkat volt, s minőségi poggyásza is volt hozzá, gyermeklapnál dolgozván egy emberöltőn át, unokától nagymamáig személyes ismerősévé vált a fél magyar világ, s hál' Istennek ilyen áldott jó természetet örökölt abból az alomból, fészekaljából, amiből származott.

– *Én mindig azoknak a pártján álltam, akik megkísérelték megfogalmazni magukban a szabadság távoli eszményképét, a szabadság távoli csillagaira is tudtak nézni – mondtad korábban. Nagyobb sebet hagyott-e benned Kányádi elmenetele?*

– Igen, hagyott, de nem csak bennem. Jó érzés volt, hogy érdekvédelmi szervezetünk egyik meghatározó vezetője is megszólalt a halála után. Megrezegtette azt a hangot, hogy bizony mi is felelősek vagyunk Kányádi életkörülményeinek romlásában. Tudni kell, hogy nem is oly régecske szabályosan utcára került Sándor. Kolozsváron a 70-es években a szintén nemrég elhunyt Kántor Lajos társaságában kalákáztunk is, hogy a Horea úti lakását, nehezen megszerzett létlehetőségét megmentsük.

– *Háromszobásra fejlesztette, s hitte, létjogosult a román miliőben.*

– Érezte, hogy nem állami tulajdon az, mert az állam azért, hogy szép magyar verseket ír valaki, lakást nem ad. Ez a munkanaplójukban nem szerepel. Segítséggel megépítette a Hargitán a kis házát, de kellett hozzá egy városi ingatlan is Kolozsváron, mivel csak nyári időben élhető a Hargita. Egyszer jött a hír, hogy a Horea út 48-ból ki kell költöznie, mert azt a lakást eredeti tulajdonosának vissza kell adnia. Családi örökségét rendbe szedve építkezésbe fogott a galambfalvi szülői ház toldásával, s vett egy romos ingatlant épp Budán, ahol a török százötven évig érezhette otthonosan magát. A II. kerü-

leti önkormányzat felismerte, hogy nem csak a chilei menekülteknek kellene segíteni lakhatásban, hát Kányádira is gondoltak. Az Attila úton a díjaiból kapott összegből a romos lakást lakhatóvá pofozták.

– *Tehát elment...*

– Mi túl szigorúan nézünk az eltávozottak után. Kányádi nem dérről-dúrral ment el, mint teszem azt Makkai Sándor, mondván: nem lehet kisebbségben élni... Nem lehet..., legálábbis nagyon nehéz. Magában bizonyára ő is megfogalmazta: lehet, mert kell! Kétlaki életet élt ezután. Lakott Budán télen, és nyáron Nagyalambfalván és a Hargitán. De valójában nem ment el, csak kényszerűségből módosított alapállásán...

– *Mi lett a klasszikus transzilvanizmussal?*

– Kós Károlyra figyelve, és az úgynevezett transzilvanizmusra, az nem Kós Károly korai elhallgatása, mely halála miatt nem valósult meg, hanem mert a transzilvanizmusból a szászokat és a zsidókat eladták jó pénzért, a rendi nemeséget felszámolták, s a román értelmiség pedig nem volt befogadó az eszmére. Annyi, magát transzilvának mondó embert bármikor össze lehet terelni, amennyire egy tüntetésen szükség van. Azt tapasztalom, hogy erdélyiség-érzés az itt élőkben, de az innen elszármazottakban is, legyenek magyarok, akár románok, egyre erősödőben. Olvasom, hogy csak néhány megszállott fejében él még az erdélyiség Kós Károly-i eszménye. S hogy csak az innen eltávozott írók, művészek, színészek, orvosok, értelmiségiek, akik elhagyták Erdélyt, tudtak igazán szárnyat bontani és fennebb szállni a földről. Ez akkora hazugság, hogy neki lehet támaszkodni. Irodalomról szólván, ha kilencven utáni írásbeliségünk közéleti vonásait bogarászom, még igaz is lehetne, de fiatal íróink közül többen érvelnek azzal, hogy ők nem köldöknézők, a nagyvilágon, sőt a világmindenségen a tekintetük. Ha így igaz, s nem valami posztmodern humbug, s ihletetten néznek körül Európa, s akár a földgolyóbis ember tépázta ege alatt, tapasztalhatják, hogy miközben egyre mélyülőbb a szakadék a világ gazdagabb és szegényebb embertömbjei között, s a globalizmus műanyagfelhői is foszladozóban fejük fölött, egyre erősödik mindenütt a régiós tudat, éppen a sokszínűség természetközeli igényének jegyében. Mindezekért, ahogy Magyarországon, úgy Erdély jövőjében is hiszek.

SZÍKI KÁROLY

Bodnár Éva

Lélekmentőöv

Semmit sem ér a néma szenvedés.

A fájdalmat szavakkal kell elűzni,

megettisztulni szent igékkal,

mint az apostolok a keresztvíz alatt.

Akkor is, ha emberi gyarlóságtól hajtva

könnyebb önsajnálathoz merülni.

Viharkarcos felhőkbe rejtett villanás a fény,

reményt adó, időtlen – örök feloldozás.

A szabadság sem élve eltemetett gondolat:

sejtjeinkbe oltott mindig ható vágy.

Lüktessen hát, pulzáljon,

hirdesse dübörögve az életöszton

emberarcú dicsőségét.

Katzler Hilda

Kevés

A semmi fölött lebeg lelke,
benne sajgok a végtelenben.

A kétségbeesés szabott ára
kapaszkodik egy reménysugarba,
vissza is veszi adott kegyét,
csak magát szeretve szórja szét.
Ténfergek a bizonytalanságban,
epekedés és elfojtott vágy van...

Hangosan kiáltom: Nem elég!
Süket fülek? Ez semmi még!

LENGYEL JÁNOS

Hol is vagy te, Kárpátalja?

Munka közben természetesen beszélgettünk is, így az idő gyorsabban telt. Sok minden szóba került. A kollégák elsősorban személyes dolgok iránt érdeklődtek. Honnan származom? Családi és anyagi állapot, végzettség, életkor stb. Nem akarok leragadni a már jól ismert „*Hol tanultál meg ilyen jól magyarul?*” effektusnál, csak megjegyzem: a harmincadik ilyen kérdés után már valóban felment az ember vérnyomása.

Sokat olvastam arról, hogy a Kádár-rezsim puha diktatúrája milyen mértékű rombolást végzett a magyarság gondolkodásában, mentalitásában. Mivel a határon túli magyarok folytonos támadásoknak, sőt, üldöztetésnek voltak és vannak kitéve, kialakult bennünk egy ösztönös és egészséges ellenállás. Hogy is ne, hiszen mindent elvettek tőlünk, csak a magyarságunk maradt meg, amihez foggal-körömmel ragaszkodtunk. Hogy miért? Én személy szerint olyan természetes módon, ami aligha szorul magyarázatra. Éppen ezért döbentett meg az a tudatlanság, amit az anyaországi kollégák részéről tapasztaltam.

*...elszomorító, sőt botrányos,
amikor Munkács, Ungvár vagy
Huszt nevét sem ismerik.*

A martonvásári (Falu Fejér megyében) ácsgyereket már említettem. Úgy rémlik, Krisztiánnak hívták. Megismerkedésünkkor éppen a katonai behívóját várta. Folyton a honvédségről beszélt, s hogy be kell vonulnia hat hónapra. Micsoda tragédia! Akkor még fennállt az általános hadkötelezettség. Még inkább elkeseredett, amikor megtudta, hogy otthonától százharminc kilométerre fogja letölteni sorkatonai szolgálatát. Sanyi fater, egy öreg szürtei vasutas meguntta ezt a siránkozást, és szóvá tette: ő annak idején három évig, szülőfalujától tizenegyezer kilométerre katonáskodott. Krisztián az információ hatására láthatóan elgondolkodott, majd kijelentette, olyan távolság nincs is.

Ugyanez a srác egyszer azzal jött be a munkába, hogy nálunk lőnek meg, hogy háború van. Egy pillanatra megrémültem, átfutott az agyamon, hogy talán polgárháború tört ki Ukrajnában. Szerencsére, akkor még nem erről volt szó. Láttam a híradóban, hogy Csecsenföldön háború dúl. Hiába próbáltam elmagyarázni neki, hogy az a háború több ezer kilométerre van Kárpátaljától, az én szülőhazámtól, s egyébként az már egy másik ország, hiszen a Szovjetunió felbomlott.

Nem csak fiataloknál tapasztaltam ilyesfajta tájékozatlanságot. Márteylen (Tisza-parti község Hódmezővásárhely közelében) dolgoztunk, a híres építész, Makovecz Imre hétvégi házának

építésén. Munka után betértünk egy sörre a közeli kocsmába, ahol persze szóba elegyedtünk a helyiekkel. Elmondtam, hogy beregszászi vagyok. Az egyik szaki nagy átéléssel ecsetelte, ő ismeri a várost, ott folyik a Szamos. Kissé meglepődtem, mert amikor utoljára odahaza jártam, szülővárosomon keresztül még a Vérke folydogált, amit csak erős túlzással lehetne folyónak nevezni. (Igaz, néhány év múlva a nagy árvíz idején a Tisza például Bótrágyot is elérte, holott normális esetben több tíz kilométerre folyik ettől a falutól. Ezt a logikát követve a Szamos folyhatna akár Beregszászon keresztül is. De akkor a köztes területeknek már régen rossz.) A cinizmust félretéve: nem tudtam meggyőzni a szakit arról, hogy Beregszász Kárpátalján, Ukrajnában, és nem Romániában van. Még az sem ingatta meg hitében, hogy Beregszász mégiscsak a szülővárosom.

A Szamos-szakértőn is túltett az egyik kocsmáros, aki szerint Beregszász Somogy megyében, valahol Kaposvár környékén van. Így lettem egy csapásra somogyi bicskás gyerek...

Azt még meg tudom érteni, hogy Beregszász nevét nem ismerik, hiszen valljuk be, nem játszott igazán kiemelkedő szerepet a magyar történelemben; talán csak a Rákóczi-féle szabadságharcot lehetne megemlíteni. A magyar híradókban is csak akkor szerepel a neve, ha árvíz van, vagy éppen oda látogat valamelyik magyar közjogi méltóság. De az már elszomorító, sőt botrányos, amikor Munkács, Ungvár vagy Huszt nevét sem ismerik. Nemhogy földrajzilag nem tudják elhelyezni, hanem még csak nem is hallottak ezekről a városokról.

Nemrég jelen voltam egy kulturális rendezvényen, ahol az egyik európai parlamenti képviselő arról panaszkodott, hogy a bizottsági kollégák az után érdeklődtek nála, hogy a magyarok mikor mentek ki Romániába, Szerbiába, Szlovákiába, Uk-

Az ungvári skanzen

rajnába. Persze, az érdeklődők síkagyú, érdektelen bürokraták, akik jó, ha meg tudják mutatni Magyarországot a térképen. De egy magyar nemzetiségű embertől, foglalkozásától és társadalmi helyzetétől függetlenül elvárható, hogy ismerje nemzete és országa történetét.

Egyetemi tanulmányaim alatt, egyik vizsgámon történt. Megtanultam az anyagot, de a tanár keresztkérdéseket tett fel. Lámpalázamban az irodalmi magyart mellőzve, szülőföldem tájszólásában válaszoltam. A tanár félbeszakított, és figyelmeztetett: ha már eljöttem Magyarországra, az ELTE-re,

legalább tiszteljem meg az egyetemet azzal, hogy magyarul beszélek. Ez valóban mellbevágó volt számomra. Felajánlottam, hogy kimegyek és újra bejövök, előlről kezdve az egész vizsgát. A tanár végül jelest adott, mert a tudásommal nem volt semmi baj, csak sértette fülét a beregszászi dialektus. Mert hát nálunk – „*otthol*” – már csak így beszél magyarul az ukrán, még ha Lengyel is az illető...

Nem tudom, mire vagy kire értette Szabó Dezső ezt a kérdését: „*Hogy mersz ilyen buta lenni?*”, de azt hiszem, az említett helyzetekben is fel lehetett volna tenni

Aknay Tibor – fában, szóban

Nehéz eldönteni, hogy Aknay Tibor bűvész, varázsló, netán mágus-e, de az bizonyos, hogy meghökkentő kérdést tesz fel az itt összegyűlt, érdeklődő baráti körnek. Azt kérdezi: hasonlítanak-e az itt elhangzott, versbe öntött szavak a falról ránk tekintő képekre, amelyek... Amelyekről bizony nem könnyűszerrel állapíthatjuk meg, mit is ábrázolnak.

A képek hasonlítanak emberre, állatra, eltorzult arcra (po-fára), elcserélt testrésze, nem folytatom, mindenki kedvére borzonghat, ha belenéz valamelyik fatörzs szemébe. Azért mégis inkább meséink elevenednek meg: manók, koboldok tekintenek ki ránk, ijesztgetve, szomorúan. Némelyik mintha kérné: – Szabadíts ki ebből a fabörtönből, amelybe valamely bűnöm – vagy csak a véletlen – belezárt. Ijedelmünk elmúltával eltöprenghetünk, hogy némelyik fa (némelyik kép) nem tükröt tart-e elénk. És hogy valójában nem a saját belsők sóhajt-e ki: – Van ilyen arcom is. – Egy kis önvizsgálat sosem árt, de – remélem – mindenki fog találni olyan arcvonást, amelyet elvállalna, egy őszi koraestén legalább, vagy olyan kalandra hívást, amelyben bátran részt venne.

Van itt még egy kép az élet határaitól, Gyimesfelsőlokról. Csizmába bújva, szerény öltözékben a kislány és a kicsi lány. Szemükben bizalom, óvatos érdeklődés. Csángó gyerekek ők, akik a magyar Távol-Keleten élnek. Előttük az élet, övük a jövő! Övük a jövő?

A versek is olyan belső világból fakadnak, amelyből mindnyájan részesedünk valamelyest. Aknay töpreng, felidéz, emlékeit rendezni igyekszik, vagy éppen visszaterelni. Emléket az élet kezdetéről, a gyermekkorból, az álommal átszőtt ifjúság éveiből, a gyermek és a szülő örök kapcsolatáról, az édesanya élethosszan tartó jelenlétéről minden élő sorsában, túl életem és halálom. De megszólítja, megszólaltatja, amit vá-

ratlanul feltalál: a félegyházi platánsort, a tavasz várását, és a megbékülést az ősszel. Az egyedüllétet és a magányt – ugyebár nem egy a kettő. A természet körülöttünk van, a természet bennünk él, mi is a természet részei vagyunk, diszkrét panteizmus bujkál a versek hátterében. És a játékos dalocskák, az impresszionista pillanatrajzok, akár együttműködni támad kedvünk, amikor meghalljuk. Rímes szójátékok, feleselő jelzők, mondókák gyerekeknek és szépkorúaknak egyaránt valók. Aknay a stílus mestere, a versforma megőrzője, de verssorai között nem szigorú fegyelmet tart, hanem játékos öszszecsengést.

LUKÁTS JÁNOS

Elhangzott Aknay Tibor fényképképzésének és irodalmi estjének bemutatásán, 2018. október 10-én a Budapest-Kőbányai Könyvtárban.

Gyimesfelsőloki gyerekek – Aknay Tibor felvétele

Aknay Tibor Búcsú

Odafönt az ág hegyén
még remél a gyöngé fény.
Köréje már árny borul,
s szelíden a Napba hull.

Bruno Macaes

Eurázsia hajnala

PALLAS
ATHÉNÉ
BOOKS

Az új világrend nyomában

A szerző alapállítása, hogy ez az évtized nem Ázsia évtizede lesz, nem is Európáé, de még csak nem is Amerikáé, hanem Euráziáé. Mint kifejti, Eurázsia önmagában is egy összetett világ, ahol nagyon különböző politikai rendszerek keverednek és kénytelenek együtt létezni, de szerinte ez a szuperkontinens mégis egyensúlyteremtő erővel bír.

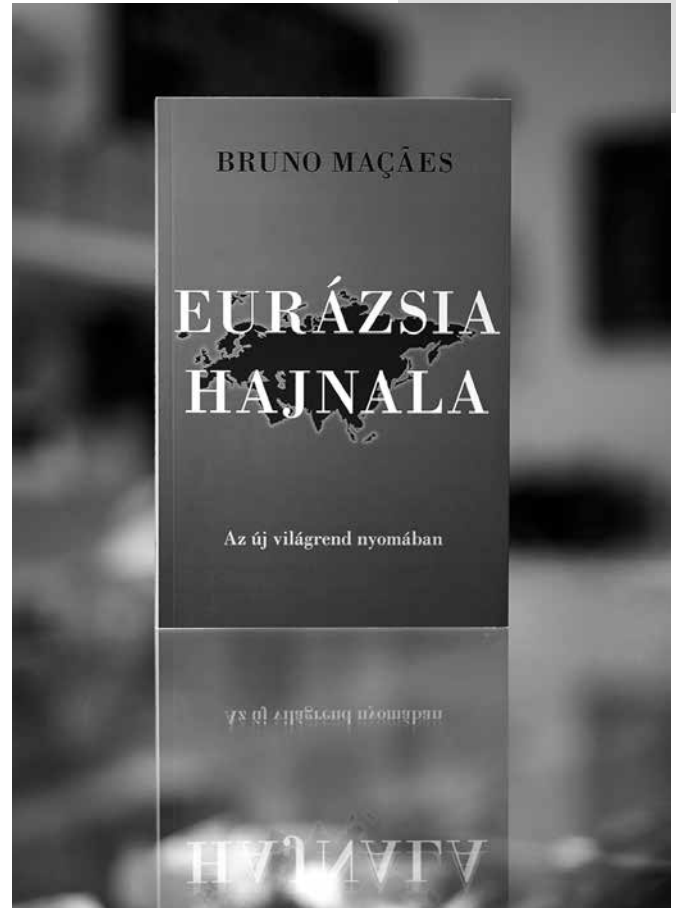
A kötet szerzője a portugál Bruno Macaes volt politikus, a Carnegie Europe volt kutatója, jelenleg pedig a washingtoni Hudson Intézet vezető kutatója. Fő témája az eurázsiai kontinens. Könyve szándéka szerint arra hivatott, hogy megváltoztassa Euráziáról alkotott képünket, és rávezessen minket arra, hogy Európát egynek lássuk Ázsiával. Téziseit hat hónapos útja során szerzett tapasztalataival is fűszerezi.

A második világháború után az európai országoknak el kellett fogadniuk, hogy nincs többé vezető hatalmuk a világban, mivel ezt a szerepet átvette tőlük Amerika. Most pedig a szerző véleménye szerint Kína következik a világ irányításában, és Eurázsia szerepe azért is fel fog értékelődni, mert Kína ennek fényében látja a világrendet. Erre mi sem jobb bizonyíték, mint az *Egy övezet, egy út* kezdeményezésük. Ez a világnézet, habár még csak a kezdeti stádiumában van, mégis azt bizonyítja, hogy Kína már Eurázsia korában él.

A könyv első része megvizsgálja Európa és Ázsia megosztottságának eredetét, valamint felkutatja azokat az erőket, amelyek képesek megszüntetni ezt, és latolgatásokba kezd, hogy az elmúlt világrend romjain milyen formát ölthet az új szuperkontinens. Szerinte Eurázsia felemelkedése és egy egységgé való integrálódása az új nagyhatalmak születésének köszönhető, amelyeknek ambíciói messze túlmutatnak a határainkon. Kína növekvő hatalma pedig együtt jár Oroszország növekvő ambícióival és az európai politikai unió hanyatlásával. A szerző azonban figyelmeztet, hogy később számolni kell egy negyedik feltörekvő hatalommal, Indiával, de nem szabad elfelejteni Japán szerepét, sőt Irán fontosságára is külön kitér. Egy kínai szakértőt idézve jellemzi az USA és Kína között lévő versenyt, aki úgy véli, az ukrajnai konfliktus még tíz extra évet biztosított Kína számára arra, hogy felkészüljön a globális konfrontációra az Egyesült Államokkal.

A könyv második felében az író utazásán keresztül kapunk geopolitikai körképet Euráziáról. Külön fejezetet szán többek között Kínára és Oroszországra, amelyek szerinte a szuperkontinens politikájának és gazdaságának alapját fogják adni.

Az *Eurázsia hajnala* című kötet megvásárolható a PABooks szeptemberben megnyílt első könyvesboltjában, a *Bölcs Várban*. (1014 Budapest, Úri utca 21.) A kiadó gondozásában megjelenő könyvekről folyamatosan hírt adunk a www.pallasathenekiado.hu oldalon, melyek a webshopon keresztül is megvásárolhatóak.

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi
havilap – www.buvopatak.hu

Alapító, főszerkesztő: CSERNÁK ÁRPÁD

Tervezőszerkesztő: CSERNÁK BÁLINT

Főmunkatárs: FARKAS JUDIT

Olvasószerkesztő: Tamásné Horváth Katalin

Munkatársak: Lukáts János, Németh István Péter,

íPapp Árpád, Sarusi Mihály, Szutrély Péter

Nyomdai munkák: Pethő Kft, Kaposvár, Fő utca 57.

Felelős vezető: Pethő László

Sokszorosítás ideje: 2018. november, sorszáma: 11/2018

E-mail: posta@buvopatak.hu

ISSN 1588-9335

Kiadja: BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Kaposvár, Somssich P. u. 11–13. I/12.

A kiadásért felelős: Csernák Árpád

A Búvópatak Alapítvány számlaszáma:

10918001-00000012-93920004 UniCredit Bank Hungary Zrt.

IBAN szám: HU62 – BIC (SWIFT kód): BACXHUHB

BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Ország László fotója

Kapható az újságárusoknál

A *Búvópatakot* 2018-ban ismét keressék az újságárusoknál!
A lap éves előfizetési díja 5000 Ft. Megrendelhető
az impresszumban olvasható elérhetőségeink valamelyikén.

TÁMOGATÓINK

